

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

EAST EUROPEAN CONFERENCE

Łódź (PL)

29.06.2017-30.06.2017

U.D.C. 72+7+7.072+61+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " East European Conference " (29.06.2017-30.06.2017) - Warszawa:

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2017. - 76 str.

ISBN: 978-83-65608-64-2

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkiem jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" ©

Warszawa 2017

ISBN: 978-83-65608-64-2

WSPÓŁORGANIZATORZY:

International research group (Belarus, Poland, Russia, Serbia, Ukraine)
Virtual Training Centre „Pedagog of the 21st Century”
Global Management Journal

KOMITET ORGANIZACYJNY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), Dr. Hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;
A. Murza (Zastępca Przewodniczącego), MBA, Ukraina;
A. Горюхов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;
A. Kasprzyk, PhD, PWSZ im. prof. S.Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;
A. Malovychko, PhD, EU Business University, Berlin – London – Paris - Poznań, EU;
L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;
М. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия;
S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;
A. Tsimayeu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), Dr. Hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska;
С. Беленцов, д.п.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;
Z. Čekerevac, Dr., full professor, „Union - Nikola Tesla” University Belgrade, Serbia;
Р. Лагупов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;
И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;
Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы.

Redaktor naukowy:

M. Stych, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Polska.

SPIS/СОДЕРЖАНИЕ

WAYS OF TRANSLATING CULTURE BOUND LAW TERMS

Крыжак О.Ю. 6

**ВИЗНАЧЕННЯ ЧИСЛОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗСУВУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
ГЕОДЕЗИЧНОЇ ЗЙОМКИ**

Корба П. С., Богдан І. Ю. 8

**OPERATING SCALE OF THE PROCEDURE OF ANTHROPIZATION EXTENT
ANALYSIS FOR PHYSICAL-GEOGRAPHIC TAXONS OF UKRAINE**

Plaskalni V. 11

**КОМУНІКАТИВНІ І ПУБЛІЦИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕЙ
М. БАЖАНА-КРИТИКА**

Якубовська М.Г. 13

**ПРЕСА ДЛЯ ЗАЛІЗНИЧНИКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ОГЛЯД КОНТЕНТУ
Й ТЕМАТИКИ**

Бірюкова Т.Л. 20

«МЕРЦАЮЩИЕ» АППЛИКАЦИИ МАРЬЯНЫ РОМАНЧУК

Уваров Ю. В. 27

THEATRES LIFE ON PODOLIA LATE XIX BEGINNING OF XX CENTURY

Antoshko M. 30

**ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ВЕРЬОВКИ В КОНТЕКСТІ
ФОРМУВАННЯ КИЇВСЬКОЇ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ШКОЛИ ХХ
СТОЛІТТЯ**

Колос М. 34

**БИОГРАФИЯ ДЖ. МЕЙЕРБЕРА В КОНТЕКСТЕ ОПЕРНОГО ТВОРЧЕСТВА
КОМПОЗИТОРА**

Чергеев А. 39

**ПРИНЦИПЫ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ БАЛЕТМЕЙСТЕРА
М. ФОКИНА**

Метлицкая В.А. 43

**УКРАЇНСЬКО - ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ: ВІЗІЯ ІВАНА ФРАНКА ТА
ПРОЕКЦІЯ НА СЬОГОДЕННЯ**

Рожкова Л.І., Кузьменко Н.М. 46

**ФОРМИ ПОВЕДІНКИ ТА НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ ПОДІЛЛЯ НАПРИКІНЦІ
1920-Х – ПОЧАТКУ 1930-Х РР.**

Рубан В. В. 51

**ОЦІНКА РАДЯНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ З ПИТАНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ
НАСТРОЇВ І ПОВЕДІНКИ СЕЛЯН ПОДІЛЛЯ В УМОВАХ СУЦІЛЬНОЇ
КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ТА ГОЛОДРМОУ 1932-1934 РР.**

Рубан В.В. 53

**ОРДАЛИЯ КАК ФОРМА ДОКАЗАТЕЛЬСТВА ВИНЫ
В ДРЕВНЕВОСТОЧНОМ ПРАВЕ**

Гагарина О.И., Косых Е.С. 57

**ВПЛИВ РЕГУЛЮВАННЯ ВІБРАЦІЙНИХ ПАРАМЕТРІВ НА МАГНІТНІ
ХАРАКТЕРИСТИКИ МАГНІТОЧУТЛИВОГО ПРОТИПУХЛИННОГО
НАНОКОМПЛЕКСУ**

Шевчук А. В. 59

**SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS SITUATIONS OF STUDENTS
FRUSTRATION**

Стеценко А. І. 63

РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ САМОПІЗНАННЯ

Рубель Е.А. 67

**ВПЛИВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

Стукалова Т.Г. 70

**КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ КЛЮЧЕВЫХ ЗНАНИЙ И УМЕНИЙ
СОТРУДНИКА ТУРИСТИЧЕСКОЙ ФИРМЫ**

Okulicz-Kozaryn W. , Cierpiak K. , Jędryka P. , Sosnowska K. 72

**КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ ПЕРСОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ
СОТРУДНИКА ТУРФИРМЫ**

Okulicz-Kozaryn W., Cierpiak K., Jędryka P. , Sosnowska K. 74

WAYS OF TRANSLATING CULTURE BOUND LAW TERMS

Крыжак О.Ю.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт им. И.Сикорского»

Keywords: law, legal profession, legal institutions, legal documents, criminal offences, transliteration, adaptive transcoding, loan translation, transliteration, explication, descriptive translation

Legal translation, as institutional, culture dependent translation, requires of a translator to be fully linguistically proficient in the source and target languages, as well as to be perfectly familiar with the cultures and legal systems of the source and target countries.

There are common law concepts which don't exist in the continental legal systems, such as:

Consideration – зустрічне задоволення, що передбачає виконання зустрічного зобов'язання, взятого на користь іншої сторони;

Estoppel – правило, що позбавляє особу права заявляти або заперечувати факти, які впливають із її попередньої поведінки, заяв або заперечень;

Ratio descendentі – мотиви, рішення, підстави резолютивної частини рішення;

Stare decisis doctrine – доктрина прецедентності, доктрина судового прецеденту.

There are some ways of translating culture – bound law terms:

- Transliteration – e.g. solicitor (солісітор);
- Adaptive transcoding – e.g. barrister (барістер), attorney (аторней);
- Loan translation – e.g. Magistrate's Court (Магістратський суд), FBI (Федеральне бюро розслідувань);
- Transliteration + explication – e.g. coroner (коронер – державний посадовець, який провадить розслідування у випадку насильної або раптової смерті);
- Transcoding + lexical equivalent + explication – e.g. Anton Piller order (на-

каз Ентон Піллера – право на конфіскацію документів без згоди власника), Lynch Law (закон Лінча – народна помста, самосуд, покарання злочинців, які на лумку народу, недостатньо покарані законом або ж уникали покарання);

- Loan translation + explication – e.g. blue sky laws (закони «блакитного неба» - спрямовані на боротьбу з випуском і торгівлею сумнівними цінними паперами, які здаються привабливими, але фактично не мають достатнього забезпечення), Blue Book (Синя Книга – за кольором обгортки: офіційний звіт англійської парламентської комісії або таємної ради);
- Descriptive translation – e.g. Old Bailey (Центральний кримінальний суд в Лондоні), Master of the Rolls (голова державного архіву, член Верховного суду правосуддя, голова цивільного відділення апеляційного суду), House of Keys (палата комонерів, нижня палата Парламенту острова Мен, який складається з 24 членів, що обираються на 5 років).

Law terms denoting specific legally and culturally bound phenomena relating to Anglo – Saxon and American law system fall into the following thematic groups:

- 1) Legal professions: solicitor (адвокат, який виступає в судах нижчої інстанції), barrister (адвокат найвищого рангу), attorney (юрист, чиновник органів юстиції), Grand jury (слідча рада присяжних Великобританії), blue – ribbon jury (ретельно підібрана група присяжних в

- США, яка здійснює неупереджене розслідування), hung jury (присяжні в судах США, які не дійшли одностайної думки), sheriff (адміністративно – судова посадова особа округу в США, суддя – шериф в Шотландії);
- 2) Legal institutions: Scotland Yard (штаб - квартира поліції Лондона), Privy Council (Таємна Рада у Великобританії), Gray's Inn (Греєвська школа, одна з чотирьох англійських шкіл підготовки баристерів), Criminal Investigation Department (Департамент Кримінальних Розслідувань Великобританії), Federal Bureau of Investigation (Федеральне бюро розслідувань США)
- 3) Legal documents: Miranda rule (правило Міранди в США – правило, коли затриманому потрібно повідомити його права, назване на честь обвинуваченого Ернеста Міранди), Son of Sam law (закон сина Сема – забороняє родичам злочинців отримувати гроші, виручені за публікацію історій про їх злочини), Anton Piller order, Jim Crow laws (закони про обмеження прав чорношкірих), M'Naghten Rules («Правила Макнатена», згідно з якими, вирішують питання щодо осудності чи неосудності обвинуваченого) , Year and a Day Rule (Правило року і одного дня, коли злочинець несе кримінальну відповідальність, якщо жертва померла лише через рік і один день), Corbett application (заява Корбета – полягає в трму, що досє підсудного вилучається для того, щоб приховати його від присяжних), sweetheart contract («полюбовний договір» - договір між профспілкою і роботодавцем, яке особливо вигідне для останнього);
- 4) Criminal offences: corporate manslaughter (протиправне позбавлення життя особи юридичною особою), handling stolen goods (отримання обманним шляхом, свідоме зберігання, користування, передача або реалізація крадених товарів), making off without payments (відмова розраховуватися за надані послуги або товар), removal of articles from places open to public (злочин, який полягає в незаконному винесенні предметів, які виставлені для загального перегляду, за межі будівлі)

BIBLIOGRAPHY

1. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge University Press: Cambridge, 1995.
2. Cao, Deborah. 2007. Translating Law. Clevedon: Multilingual Matters
3. David, R. 1980. English Law and French Law. London: Stevens

ВИЗНАЧЕННЯ ЧИСЛОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗСУВУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ГЕОДЕЗИЧНОЇ ЗЙОМКИ

Корба П. С.

Доцент кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель,
кандидат фізико-математичних наук,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Богдан І. Ю.

Доцент кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель,
кандидат фізико-математичних наук,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Ключові слова / Keyword: зсув / shift, складові зсуву / shear components, числові характеристики / numeric characteristics, геодезична зйомка / surveying

Сучасне високотехнологічне будівництво вимагає належної інженерної підготовки території забудови, яка в першу чергу проявляється у необхідності всебічного вивчення геоморфологічних характеристик конкретного будівельного майданчика. Часто будівництво проводять на крутих схилах, де з часом геодинамічні умови під впливом гравітації, кліматичних факторів, господарської діяльності можуть змінюватись і утворювати зсувні території. Тому виникає потреба у вивченні зсувів для проведення спеціальних протизсувних заходів (встановлення дренажних систем, підпірних стінок тощо).

Таким чином, набувають актуальності будь-які розробки щодо вдосконалення методики визначення числових характеристик зсувів за результатами геодезичних зйомок.

Усі геодезичні зйомки виконуються за принципом «від загального до часткового», а саме: деталі місцевості знімають відносно закріплених пунктів із точно відомими координатами, систему яких називають знімальною геодезичною основою.

У мережу пунктів знімальної основи включають наявні на місцевості точки триангуляції, трилатерації, полігонометрії, точки теодолітних ходів.

У випадку геодезичної зйомки зсувних територій задача зводиться до визначення (вимірювання) положення в просторі й часі спеціально закріплених на зсуві знаків (марок), вивчення кінематики й динаміки їх руху та всього зсувного масиву.

Зсувні явища широко розповсюджені в природі і проявляються в різноманітній формі від ледве помітних пластичних переміщень до активних катастрофічних обвалів [1, 91; 2, 123]. В Україні вони поширені на схилах Дніпра, у Закарпатті, гірських схилах та інших місцях. Зсуви, як відомо, спричиняють великі матеріальні збитки. Оскільки ліквідація наслідків зсувних розрушень набагато дорожча ніж заходи з їх попередження, необхідно серйозно підходити до їх вивчення та прогнозу, щоб завчасно можна було розробити необхідні профілактичні протизсувні заходи.

Залежно від конкретних умов для вивчення зсувних явищ розроблені й використовуються на практиці такі основні методи визначення зсувних зміщень: триангуляція, трилатерація, полігонометрія, поздовжні та поперечні створи, геодезичні засічки, геометричне і тригонометричне нівелювання. Можливе використання також поєднання перелічених методів. Аналіз цих методів висвітлений в науковій літературі [3, 97; 4, 142].

Оскільки зсувні явища проявляються в горбистій та гірській місцевості, зокрема, на крутих берегах рік і часто в межах населених пунктів, то, на нашу думку, найефективнішим методом геодезичної зйомки зсувного масиву є тахеометрія з використанням електронних приладів.

Існуючі методики визначають положення окремих точок зсуву відносно тієї точки знімальної основи (станції), на якій розміщений прилад. Даний підхід не враховує можливе зміщення знімальної точки.

При нестабільності станції запропоновано визначити зміщення точок зсуву не відносно якоїсь однієї опорної точки, а від сукупності всіх опорних точок.

Для цього потрібно знайти середнє арифметичне з координат точок опорної мережі і визначити відхилення координат точок зсуву відносно цього фіктивного центру тяжіння системи опорних точок.

Якщо система опорних точок буде вільною геодезичною мережею, координати точок якої обчислені в умовній системі, то з метою зменшення впливів рухів станцій на остаточні результати, за початкову точку при обчисленні координат потрібно приймати, по можливості, якусь віддалену від зони зсуву точку зі стабільним положенням на місцевості. Якщо ж координати опорних точок даються в державній системі координат, то в такому випадку ніякої початкової точки не потрібно.

Оскільки величина впливу руху станції на положення знятих точок зсуву буде тим менша, чим більша кількість опорних точок, кількість опорних пунктів потрібно вибирати якомога більшою.

При визначенні величини зміщень точок зсуву з часом, необхідно провести через деякий час наступний цикл аналогічних вимірів та порівняти їх із результатами попереднього циклу. Частота спостережень (циклів) за зсувами залежить від багатьох факторів і, в першу чергу, від активності зсувного процесу.

Зміщення в плані зсувної марки за час, що пройшов між двома циклами спостережень визначиться як різниця координат у сусідніх циклах. При використанні координат центру тяжіння опорних точок відповідне зміщення зсувної марки буде ідентичним зміні положення кінця прямої, що йде від центру тяжіння опорних точок до зсувної марки, яке визначається формулами:

$$\Delta_N^2 = \sqrt{(d_{i+1} \cos A_{i+1} - d_i \cos A_i)^2 + (d_{i+1} \sin A_{i+1} - d_i \sin A_i)^2} ; \quad (1)$$

$$\operatorname{tg} A_N = \frac{d_{i+1} \sin A_{i+1} - d_i \sin A_i}{d_{i+1} \cos A_{i+1} - d_i \cos A_i} , \quad (2)$$

де d_i та A_i – відстань марки від центру тяжіння опорних точок і азимут її напрямку для циклу i ;

d_{i+1} та A_{i+1} – аналогічні величини для наступного циклу.

Відстань окремої зсувної марки в плані відносно центру тяжіння системи опорних точок визначається за формулою:

$$d_N = \sqrt{(x_N - x_U)^2 + (y_N - y_U)^2} , \quad (3)$$

де x_N, y_N – координати окремої марки з номером N ;

x_U, y_U – координати центру тяжіння опорних точок, або середнє арифметичне із координат усіх опорних точок.

Азимут напрямку з центра тяжіння на зсувну марку з номером N необхідно визначити наступним чином:

$$\operatorname{tg} A_N = \frac{y_N - y_{II}}{x_N - x_{II}}, \quad (4)$$

Сумарна величина зміщення зсувної марки, починаючи з першого циклу спостережень, визначається як сума зміщень, отриманих у кожному з циклів за наступними формулами:

$$\Delta_{\Sigma} = \sqrt{(\sum \Delta_i \cos A_i)^2 + (\sum \Delta_i \sin A_i)^2}, \quad (5)$$

$$\operatorname{tg} A_{\Sigma} = \frac{\sum \Delta_i \sin A_i}{\sum \Delta_i \cos A_i}, \quad (6)$$

де Δ_i та A_i відповідно зміщення і азимут його напрямку для окремої зсувної марки в циклі i .

Таким чином, запропонована методика ґрунтується на системному підході, який дає можливість при розрахунку числових характеристик одночасно враховувати сукупність усіх опорних точок.

Дана методика базується на обчисленні відхилень (різниць) координат точок від їх середнього арифметичного значення, є значно простішим за строгий математико-статистичний метод [5] і тому її рекомендується до використання у виробничій практиці.

Розроблену методику можна використовувати для виявлення нестабільних точок опорної мережі і, перш за все, початкової точки. Якщо відхилення координат якоїсь точки від середнього арифметичного з часом будуть змінюватись, то це означає, що ця точка нестабільна і її необхідно вилучати із системи опорних точок.

Методику визначення числових характеристик зсуву можна також використовувати при аналізі рухів зсувних марок по висоті, зокрема при аналізі результатів геодезичних спостережень за осіданням споруд.

Література

1. Великодний Ю. Й. Захист територій від зсувів / Ю. Й. Великодний, С. В. Біда, М. Л. Зоценко. – Харків : Друкарня «Мадрид», 2016. – С. 160.
2. Зуска А. В. Кинематическая модель оползневых склонов: монография. – Донецьк : Нац. горн. ун-т, 2014. – С. 140.
3. Коротков В. З. Геодезические методы изучения динамики оползней Южного берега Крыма / В. З. Коротков, Д. А. Мравец // Строительство и техногенная безопасность. – 2011. Вып. 36, – С. 92–106.
4. Тер-Степанян Г. И. Геодезические методы изучения динамики оползней. – М. : Недра, 1979. – С. 157.
5. Григоренко А. Г. Измерение смещений оползней. – М. : Недра, 1988. – С. 144.

OPERATING SCALE OF THE PROCEDURE OF ANTHROPIZATION EXTENT ANALYSIS FOR PHYSICAL-GEOGRAPHIC TAXONS OF UKRAINE

Volodymyr Plaskalnyi

Postgraduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Abstract: *The operating scale of the measurement of the anthropization of physical-geographical regions of Ukraine has been presented. The operating scale of anthropization extent relies on created up-to-date open digital geoinformation basis, which is accessible for area of examination selected for the scale realization. Such area consists of physical-geographic regions and districts as plain landscape aggregations for zones of mixed and broad-leaved forests and forest-steppe. Realization of the scale proved overall unfavorable geoeological situation in land use for examination area. Most of investigated regions and districts are indicated by categories of moderate-great and great anthropization.*

Keywords: landscapes, anthropization, hemeroby, land use, land cover, geoeological situation.

In previous scientific publications [1-3] interoperable procedure of anthropization extent analysis for Ukrainian landscapes were substantiated. This procedure with its conceptual bases is universal for European and Ukrainian approaches, that are based on archiretrospective (naturalness), sozological-idealized (wilderness), but mostly on actual-potential (hemeroby) and geoeological-nature-management conceptions for identification of landscapes' anthropization extent. In particular, it consists of four components: common-matter, parametric, logic-mathematical and verification-implementation component.

New methodology (procedure) embodies scheme and scales of landscapes' anthropization extent depending on anthropogenic impact through land use systems, which is specified by corresponding degrees of hemeroby, impact intensity, geoeological favourableness and naturalness of mentioned systems.

Based on that, the actually developed procedure of landscapes anthropization extent analysis consists of four components: common-matter, parametric, logic-mathematical and verification-implementation component.

The instrument of the *common-matter component* is categorical-classification scheme

of the degree of landscape' anthropization depending on the extent of human impact on them given through the attributes of land use systems.

The new non-linear parameterized by septiles scale of landscapes' anthropization extent is the tool of the *parametric component*. This scale was developed as a result of the impartial mathematical-statistical summing up for representative parameterizations of anthropization extent, obtainment of the generalized anthropization indexes' distribution and the quantization of this distribution, taking into accounts seven degrees of scale.

The *logical-mathematical* component comprises generalized scale of landscape' anthropization extent caused by different systems of land use and also the scale, which is based on ratio index values of positive and negative geo-ecological systems of the land use. Such scale uses the appropriate anthropization indexes, which reflect the anthropogenic impact of land use systems with their elements.

For cartographic visualization and quantitative data obtaining of the landscape anthropization extent up-to-date and potential geoinformational basis, including GIS technology, satellite imageries, and geospatial web

services were investigated. This is the moment where *verification component* come into stage, and it can be implemented through the intersection of landscape aggregation within the geographical-determined fields with the physical-geographical regions of Ukraine.

In order to progress previously proposed interoperable for Ukrainian and all-European approaches procedure of anthropization extent analysis for Ukrainian landscapes, new operating scale of anthropization extent for physical-geographic regions of Ukraine was developed. The operating scale of anthropization extent relies on created geoinformation basis, which is accessible for area of examination, which consists of physical-geographic regions and districts as plain landscape aggregations for zones of mixed and broad-leaved forests and forest-steppe. The geoinformation basis includes cartographic land cover web-services, land use thematic maps and reports, topographic maps, satellite imageries before and after processing. There were stated peculiarities of development and implementation for the operating scale of anthropization extent, which embodies 55 operating land use and/or land cover (LULC) systems causing determinate anthropization extent, presented by corresponding to mentioned systems categories and indexes.

Initial verifying realization of the anthropization extent operating scale was executed for its 25 physical-geographic regions, considering 130 physical-geographic districts, which form these regions. Realization of the scale proved overall unfavorable geoeological situation in land use for examination area. Most of investigated regions and districts are indicated by categories of moderate-great and great. In addition, there was constructed classed map of anthropization extent categories' fields, which were simulated for 1 km grid. There were typified percent distributions by regions for total land cover systems' areas according to categories of these systems defined by their degree of naturalness.

Verifying-analogous comparison obtained model anthropization indicators with adequate representative foreign European results (plain territory of central and western parts of Europe, in particular, Germany [4-5]) proved their coincidence by content.

The possibility of the practical verification and application of given procedure for landscape aggregations within the territory of Ukraine was revealed to determine the state and resilience of geosystems to anthropogenic pressure. Represented operating procedure will give opportunity to make more rational management decisions in evaluating potential and existing geoeological risks, in defining impact limits, permissible pressure on landscape or natural complexes. This is necessary to ensure sustainable environmental management, territory rational organization, optimal landscape planning and monitoring of anthropogenic activity.

References

1. Samoilenko V.M., Plaskalnyy V.V. 2015. Conceptions for identification of landscapes' anthropization extent: retrospective survey and prospects // Physical Geography and Geomorphology. – 2015. – V.4 (80). – P.6-29. / Самойленко В.М., Пласкальний В.В. Концепції ідентифікації міри антропоізації ландшафтів: ретроспектива та перспективи // Фізична географія та геоморфологія. – 2015. – Вип.4(80). – С.19-38. (Ukr)
2. Samoilenko V.M., Plaskalnyy V.V. 2016 A. Classification of conceptions for identification of landscapes' anthropization extent // Hydrology, Hydrochemistry and Hydroecology. – 2016. – V.1(40). – P.6-29. / Самойленко В.М., Пласкальний В.В. Систематизація концепцій ідентифікації міри антропоізації ландшафтів // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016. – Т.1(40). – С.6-29. (Ukr)
3. Samoilenko V.M., Plaskalnyy V.V. 2016 B. Interoperable procedure of anthropization extent' analysis for Ukrainian landscapes // Hydrology, Hydrochemistry and Hydroecology. – 2016. – V.2(41). – P.6-31. / Самойленко В.М., Пласкальний В.В. Інтероперабельна методика аналізу міри антропоізації ландшафтів України // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016. – Т.2(41). – С.6-31. (Ukr)
4. IOER Monitor. 2015. Monitor of Settlement and Open Space Development. – Leibniz Institute of Ecological Urban and Regional Development, 2015. – Web source: <http://www.ioer-monitor.de>
5. Walz U., Stein C. 2014. Indicators of hemeroby for the monitoring of landscapes in Germany // Journal for Nature Conservation. – 2014. – Vol.22. – P.279-289.

КОМУНІКАТИВНІ І ПУБЛІЦИСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕЙ М. БАЖАНА-КРИТИКА

Якубовська М.Г.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедра документознавства та інформаційної діяльності
Одеський національний політехнічний університет

У статті йдеться про літературно-критичні статті М. Бажана. Проаналізовано структуру його статей як функціонально-ієрархічно побудованої системи.

Ключові слова: стаття, система, літературна критика, комунікативний блок.

В статтє рєчє ідєт о лїтєратурно-критїчєскєм нєлєдїшї Н. Бажанє. Прєаналїзїрєванє стругтурє єгє стєтїєй кєк функцієнєлїєнє-їєрєрхїєскїєй сїстємїє.

Ключевые слова: статья, система, литературная критика, коммуникативный блок.

The article tells about literary-critical articles by M. Bazhan. It gives an analysis of his articles' structure as a functionally – hierarchically built system.

Key words: article, system, literary critics, communicative block.

Спадщина М. Бажана – особливий доробок в історії української літератури й публіцистики. Це наочний синтез естетичного, критичного, публіцистичного й літературознавчого аналізу, який демонструє особливий світогляд автора. Однак насамперед у центрі його зацікавлення – мистецька особистість, цікава своєю неповторністю, і, разом з тим, прикметна своєю дотичністю до чогось більшого, зокрема, нації. Саме це, на думку критика, спільність надзвичайно суттєва, здатна на блискучий колективний розвиток, здатна мобілізувати в людині найкращі сили.

У системі світоглядних домінант публіцистики Миколи Бажана важливу роль відіграє мотив мистецької критики як віддзеркалення його сучасності. Звернення до розгляду літературно-критичного дискурсу публіцистики митця дає змогу простежити еволюцію мистецтвознавчих його поглядів в органічному зв'язку з формуванням його громадянської та ідеологічної позиції, розкрити особливості творчої майстерності автора, віднайти базові ціннісні орієнтири у сфері літератури.

Помітне місце в спадщині М. Бажана посідає літературно-критична стаття.

На думку О. А. Брони, літературно-критична стаття – це функціонально ієрархічно побудована система, яку утворюють дві структури: горизонтальна (композиційний рівень) та вертикальна (комунікативний рівень). Горизонтальна структура моделює текст як певний мовленнєвий твір. Вона відповідає за конкретні мовленнєві дії. Вертикальна структура орієнтована на моделювання тексту як функціонального мовленнєвого твору. У ній відображаються певні мовленнєві операції. *Горизонтальна* структура тексту – це її фундаментальна модель, адже вона складається з певних композиційних елементів, між якими існує структурний зв'язок, що забезпечує композиційну цілісність. *Вертикальна* структура – це абстрактна модель побудови типу тексту, тому що її композиція – комунікативні блоки – не мають у тексті чіткого розширення, а їх виділення досить умовне. Побудова вертикальної структури передбачає встановлення функціональної специфіки тексту, домінантних та факультативних елементів.

тивних рис, а також характерних засобів їх реалізації. Горизонтальна структура передбачає визначення головних компонентів композиції літературно-критичної статті[2]. Результати дослідження фактологічного матеріалу свідчать про те, що композиційний рівень інваріантної моделі літературно-критичного тексту утворюють такі композиційні елементи, як-от: заголовковий комплекс, головна частина, кінцівка, які, у свою чергу, об'єднуються у два композиційні блоки: *інформативний КБ* (композиційний блок) та *оцінний КБ*, що відрізняються між собою за типами поданої у них інформації. *Вертикальна структура тексту передбачає аналіз функціональної спрямованості тексту. Комунікативна риса (КР) тексту визначає характер його комунікативно-цільової структури, яка трактується як ієрархія рис комунікативно вагомих фрагментів тексту.* Реалізація головної КР тексту рецензії здійснюється через розв'язання конкретних завдань. Кожний комунікативний блок (КБ) тексту літературно-критичної статті має свою рису та втілює певний зміст, який є окремою мікротемою. Розкриття теми цілого тексту статті відбувається не механічним додаванням мікротем усіх складників комунікативного блоку, а через їх взаємодію та взаємодоповнення в тексті. Отже, вертикальна структура літературно-критичної статті створюється сукупністю комунікативних блоків, під якими ми будемо розуміти «комунікативно орієнтовані відносно самостійні одиниці, що несуть певний зміст» [6: 56], тобто відрізки тексту, які об'єднані певною темою та певною комунікативною настановою, у центрі яких завжди перебуває тільки одна ознака об'єкта висловлювання [3: 73]. Головними характеристиками комунікативної одиниці є наявність смислового потенціалу, який зумовлює місце цієї одиниці в ієрархії рівнів смислових утворень тексту, існування системи засобів зв'язку, які функціонують у межах цієї структурної одиниці, єдність ритмічної організації фрагмента [6: 23]. Оскільки

об'єктами висловлювання в літературно-критичній статті виступає інформація про вихідні дані книги, аналіз та оцінка, яка підсумовується у кінцівці, то весь текст статті побудовано відповідно до цих чотирьох рис. Вертикальна структура оцінно-аналітичної статті містить такі комунікативні блоки: *інформативний комунікативний блок, аналітичний комунікативний блок, оцінний комунікативний блок, інформативний комунікативний блок.* Кожний комунікативний блок передає певний тип інформації, відповідно до якого вжито мовленнєві форми, зумовлені особливістю жанру літературно-критичної статті. Взаємодіючи у загальній структурі літературно-критичної статті, вони формують думку та упорядковують її розвиток, тобто забезпечують логіку розгортання структурно-композиційної організації літературно-критичної статті у межах цілого тексту.

Проаналізуємо це на прикладі конкретних публікацій. Ось нарис «Михайль Семенко», написаний 1983 року. Він присвячений аналізу поетичних циклів і окремих поезій мало знаного радянської аудиторії поета, який сьогодні посідає чільне місце в літературі Розстріляного відродження. Наголошуючи на винятковості стилю цього несправедливо вилученого з літературного обігу поета-урбаніста, М. Бажан нічого не говорить про обставини його смерті, обмежуючись лише загальними фразами про «трагічну загибель» (насправді, він був замордований у тюрмі НКВС 1937 року). Багато що в статті у дусі радянського часу пояснюється «пошуками блуканнями» митця, його недалекоглядністю, неабияким впливом російської декадентської поезії, і, разом з тим, уже на початку публікації наголошено, що «творчість Семенка того часу була явищем цікавим і гідним глибокого дослідження, бо розвиток міської, урбаністичної теми мав у цій творчості виявлення» [1: 330].

Горизонтальна структура нарису – це, фактично його композиція. Заголовок твору – простий і лаконічний: «Михайль

Семенко». Зауважимо, не поет Михайль Семенко і не футурист Михайль Семенко, а просто ім'я і прізвище. Це, з одного боку, максимально концентрує увагу читача, адже він фокусується на маловідомому прізвищі, а з іншого посилює інтерес: а що стоїть за цим прізвищем? Відомо, що початковий і концептуально значущий елемент твору – заголовок – використовують для найменування тексту за темою. У цьому виявляється його називна, ономазіологічна функція. Одна з відмінностей тексту від сукупності не пов'язаних між собою речень полягає в чіткому розмежуванні вихідної, уже відомої читачеві інформації і того нового, про що повідомлено в реченні, тобто в чіткому розподілі тем і рем. З погляду актуального членування заголовком позначає тему, що розгортається в основному тексті, який стосовно назви являє собою ремний блок. Однак у процесі сприйняття твору реципієнт повертається до заголовка, який на кожному етапі сприйняття набуває іншого смислу, виступаючи вже чимось новим щодо кожної певної змістово завершеної частини тексту. Перший знак твору «ніби переростає свої початкові семантичні рамки, набуває додаткових «співзначень», стає надзвичайно виразним і містким» [7: 30]. Такі спіралеподібні відношення між заголовком, текстом і його складниками дають читачеві можливість через співтворчість під час читання зрозуміти настанови автора, зв'язати твір у монолітну, але рухливу й живу смислову цілісність.

Цікаво, що починає М. Бажан свою публікацію з повторення заголовка. Вочевидь, також не випадково. А далі окреслює мету створення публікації – розповісти читачеві про мало знаного поета, як і про кверофутурим як мало відомий радянському читачеві напрям у поезії «з його «поезами», «еротезами», «екстазами».

Зачин твору – введення творчості Семенка в тогочасний контекст не тільки української, а й російської літератури, окреслення провідних контурів його твор-

чості в загальних рисах. Зачин («поряд із збагаченням української мови ніс у собі і від'ємні явища вульгаризування») налаштовує читача на певне сприйняття подальшого тексту, «задає весь тон оповіді». Зачин передусім скеровує увагу читача на передумови та обставини, суттєві для нових повідомлень. Він покликаний змусити читача до читання цілого тексту статті, встановити з ним контакт, підготувати до сприйняття оцінок та висновків щодо рецензованого твору, тобто має, за визначенням В. А. Кухаренко, «сигнальну функцію, функцію введення системи координат, функцію організації зв'язку між заголовком та текстом» [7: 134]. Зрештою, це і відбувається в аналізованій нами публікації: М. Бажан весь час наголошує на посиленому інтересі до поета, і разом з тим, на складності його мистецьких пошуків.

Тема, подана у заголовку та зачині, детально розгортається у *головній частині статті*. У ній М. Бажан докладно ознайомлює читача із творчим доробком письменника, суттєвими моментами його біографії, аналізує його творчі принципи, роль у розвитку певного напряму літератури та вплив останнього на творче кредо автора; розглядає зміст, структуру, ідейну спрямованість творів. Зокрема, докладно йдеться про незвичний інтерес поета до української мови, адже виріс він і дитинство провів в Далекому Сході, його жанрові пошуки, реалізовані у «ревфутпоемі» «Тов. Сонце», «поезофільмі» «Степ», поезомалярстві «Каблепоемі» тощо. У головній частині загальна оцінка творчості переходить у стадію аналізу. М. Бажан аналізує, зокрема, книгу «Зустріч трьох» про Німеччину, творчість на сторінках журналу «Нова генерація», заснованим М. Семенком 1927 року, участь в «Асоціації панфутуристів». Головна частина пояснює, розвиває апріорну оцінку, яка була подана у зачині, підводить її під фундамент доказів та аргументів, на основі яких згодом виводиться підсумкова оцінка у кінцівці: «М. Семенко часто помилявся – і

в своєму нехтуванні духовними цінностями минувшини, і в своїх егоцентричних вибриках, і в своїй недооцінці національного питання, розвитку національної культури, мистецтва, мови. Говоримо про ці помилки, розбираймося в їхньому походженні і спрямуванні, засуджуймо їх, але разом з тим з каламутною водою не вихлюпуймо з ванни тієї молодії, свіжої, здорової і чистої дитини, якою є справжня суть Семенкової поезії, її новаторство, її неповторний внесок до скарбниці української радянської літератури» [1: 337-338].

Підсумки процесу накопичення, поглиблення та конкретизації інформації відбувається у *кінцівці статті*: вона виконує інтегруючу функцію тексту всієї статті, «функції актуалізатора категорії завершеності та делімітаивну функції» [2: 138]. Тут поєднується і повторюється та оцінна інформація, що міститься у головній частині, набуваючи при цьому підсумкового характеру. Інтегруюча функція також чітко виявляється у взаємодії кінцівки із зачином. Зачин та кінцівку можна розглядати як «кільцеве оточення тексту, яке наголосує на його цілісності та завершеності, надає йому експресії» [2: 186]. Зв'язок кінцівки із заголовком проявляється через їхню пов'язаність як актуалізаторів категорій системності та концептуальності. Саме це відбувається в статті про Михайля Семенка: М. Бажан-критик наприкінці своєї статті робить висновок про позачасову ознаку творів цього «бунтівника» й «шукача», наголошуючи на її винятковості, позачасовій характеристиці, невмирущій актуальності: «Будьмо ж вдячні поетові, збагнімо його непростий, часом дуже трудний і рідко коли спокійно та вдумливо оцінюваний творчий шлях і гідно вшануємо його ім'я, його сягання, його кращі поезії, вогонь яких не згас ні на різних подугах зневаги, ні в холоді забуття, вогонь, що тим паче не згасне і в майбутньому» [1: 339].

Вертикальна структура тексту передбачає аналіз функціональної спрямованості тексту. На думку О. Брони, комунікативна

риси тексту визначає характер його комунікативно-цільової структури, яка трактується як ієрархія рис комунікативно значущих фрагментів тексту. Реалізація головної комунікативної риси тексту рецензії здійснюється через розв'язання конкретних завдань. Кожний комунікативний блок тексту літературно-критичної статті має свою рису та втілює певний зміст, який є окремою мікротемою. Розкриття теми цілого тексту статті відбувається не механічним додаванням мікротем усіх складників композиційного блоку, а через їх взаємодію та взаємодоповнення в тексті. Отже, вертикальна структура літературно-критичного тексту створюється сукупністю комунікативних блоків, під якими ми будемо розуміти комунікативно орієнтовані відносно самостійні одиниці, що несуть певний зміст [2], тобто відрізки тексту, які об'єднані певною темою та певною комунікативною настановою, у центрі яких завжди перебуває тільки одна ознака об'єкта висловлювання [4: 73].

Ми виділили такі комунікативні блоки у статті: інформативний, аналітичний, оцінний, інферативний.

Інформативний блок у статті «Михайль Семенко» проявляється у такий спосіб: він полягає в інформуванні, повідомленні, розгляді реальних якостей об'єкта статті – поезії і ліро-епічного доробку М. Семенка, зокрема, «Каблепоєми». Слід зазначити, що інформація подається як елемент аналізу та оцінки. Вона розсіюється по всьому тексту статті, пронизуючи всі елементи горизонтальної побудови. Так, М. Бажан докладно аналізує співпрацю М. Семенка з редакцією журналів «Мистецтво», «Семафор у майбутнє», «Нова генерація», скрупульозно вивчає поезію про Німеччину, книгу поета «Зустріч трьох». Аналіз текстів – основа статті, саме на підставі поетологічних характеристик футуристичної поезії М. Семенка відбувається оцінка всієї творчості поета, окреслення його місця в українській літературі 20-х рр. XX ст. Так, аналіз поезії на сторінках

«Нової генерації» дав М. Бажану підстави стверджувати, що «М. Семенко більше й більше зрікався своїх егоцентричних вискоків і демагогічних наскоків. Поезія його набувала рис меншої надуманості й вигаданості, стаючи більш широю, більше реалістичною, більше дохідливою. Поет вступав у новий, вищий, досконаліший період свого мистецтва» [1: 336].

Комунікативного риса інформативного комунікативного блоку в статті реалізується переважно через мовленнєвий тип «констатуюче повідомлення», яка представлена реченнями, що містять твердження та факти. Вони мають результативний характер, інформаційно насичені та лаконічні. М. Бажану вдалося на кількох сторінках окреслити і обставини становлення поета-футуриста, розповівши про його народження, навчання, окреслення поетичних орієнтирів, вписати провідні твори митця у тогочасний мистецький контекст, назвати послідовників і ідейних симпатиків речника Аспанфуту.

Аналітичний комунікативний блок – найсуттєвіший для статті, оскільки саме він визначає характер статті, яка не позбавлена й рис рецензії, адже окремим творам тут дається перша оцінка, її прагматична спрямованість. Комунікативна риса цього блоку – ґрунтовний аналіз із аргументацією правомірності оцінки та висновків, реалізованих у формі мовленнєвого типу «міркування». Стаття про М. Семенка засвідчила, що, поставши на деформованому культурному просторі, критик стає уособленням морального й інтелектуального потенціалу, спрямованого на відновлення правди, відстоювання свободи, утвердження загальнолюдських цінностей, що дає змогу говорити про українську літературознавчу науку в його постаті як про елітарне явище. Не маючи можливості відкинути ідеологічну складову в аналізі текстів, М. Бажан, тим не менш, підходить до них і з позицій художності, поетики, актуальності, сучасності, що є першоосною для критика. Він використовує систему аргументів, до-

казів, переконує, цитуєчи самі тексти, а не вдається до традиційних для того часу обвинувачень і «ідеологічної відсталості», що все-таки робить честь йому як літературознавцю, котрий, будучи сам поетом, оцінює поета, гідного пошанування.

Оцінний комунікативний блок містить суб'єктивний погляд автора на об'єкт рецензування, тобто його оцінку. У лінгвістиці під оцінкою розуміють висловлювання про наявність чи кількість вартості в об'єкті. Оскільки оцінка у головній частині виводиться на основі всебічного аналізу, оцінний та аналітичний комунікативний блок тісно пов'язані між собою, що робить правомірним висновок про існування комбінованого аналітико-оцінного комунікативного блоку, який реалізується за допомогою мовленнєвого типу «оцінне міркування» як різновиду базової форми «міркування». З погляду змісту такі речення є оцінними судженнями про те, що людина вважає за добре, погане чи байдуже. Між оцінними висловлюваннями існують такі типи логіко-мовленнєвих відносин: обґрунтування, пояснення, поєднувальне перерахування. Функцію обґрунтування оцінки можуть виконувати ілюстрації, приклади, неоцінні описи, що представлено в статті «Михайль Семенко». Тут рясно цитуються твори самого поета, вкрапляються його судження, наводяться факти його біографії, зокрема про співпрацю з тогочасними мистецькими часописами. «Оцінність (як мовленнєва категорія) – це вираження в мовленні емоційного ставлення, викликаного встояною думкою про предмет мовлення» [7: 113]. Виражаючи суб'єктивне ставлення суб'єкта до об'єкта, оцінка встає поруч з такими категоріями мови, як модальність, емоційність й експресивність. Звісно, оцінка сама по собі не може бути об'єктивною. Щоб її максимально об'єктивізувати, М. Бажан використовує різні види цитат – пряме цитування, власне і невласне-пряме мовлення, а також передає чуже мовлення за допомогою деліберативного об'єкта, однак робить це

економно, не переобтяжуючи твір віршами, ніби залишаючи двері перед читачем напіввідчиненими, аби він сам оцінив сказане критиком у процесі особистої «причетності» до творчості футуриста. Натомість критик перелічив чи не всі назви збірок Семенка, додавши до них особисті коментарі на кшталт «поезія його набуває в цей напружений час останніх боїв з контрреволюційними інтервентами та їхніми петлюрівськими і врангелівськими посіпаками гостро агітаційного, майже лозунгового характеру, бойової, наступальної, революційної спрямованості:

Хіба це не кожному ясно?

Хіба забракне червоного вогню?

Революція ще горить прекрасно,

Всміхаючись завтрашньому дню!

Критичне око М. Бажана оцінює всю творчість М. Семенка: це слово з виявленою аксіологічністю. Поезія футуристів для Бажана є дивом, і передовсім – таємницею, яка потребує належної оцінки попри «лівацькі культурні настанови». Як на полотні майстра, тут для критика немає нічого випадкового чи другорядного – однаково інтенсивні та важливі і смислові, і музичні акценти. Оціночним началом просякнуті животворні в поезії естетичні категорії – високого і низького, поетичного і прозаїчного, проміжного і нескінченного. До кожної аналізованої поезії автор підходить одноосібно, проте не можна сказати, що критичний відгук про творчість М. Семенка загалом збірку виглядає наче ізольованим від великої літератури. Автор віднаходить інтертекстуальні зв'язки у віршах, аналізує перші і наступні редакції окремих поезій, шукає природу мотивів поезій, намагаючись по-своєму виправдати М. Семенка, наскільки це було можливим у тогочасних умовах. Оці «виправдовування» – це те, що прочитується між рядків у статті. М. Бажан, з одного боку, називає поезію М. Семенка наповненою «егоцентричних вискоків і демагогічних наскоків», а з іншого – такою, «вогонь яких не згас ні на різких подувах зневаги, ні в холоді забуття, вогонь, що тим паче не згасне і майбутньому».

Інферативний комунікативний блок. Функціональне призначення цього блоку полягає в інтегруванні семантики всього тексту через підсумки, синтезування та узагальнення текстової інформації, у зв'язку з чим Т. В. Лук'янова відрізняє відповідні інферативні комунікативні блоки: підсумовуючий, синтезуючий, узагальнюючий. Семантичне варіювання інферативних комунікативних блоків регулюється їх змістом та функціональним призначенням. Комунікативне призначення інферативних комунікативних блоків має поліфункціональний характер. З одного боку, вони полегшують реципієнтові сприйняття тексту як цілісної комунікативної одиниці, вказуючи на взаємозв'язок і взаємозалежність текстової інформації. З іншого – зміст інферативних комунікативних блоків та їх місце у композиційній структурі тексту визначає характер прагматичного впливу на реципієнта. Оскільки останнє передбачає формування позитивного чи негативного ставлення до рецензованого твору, яке відбувається через його оцінювання, інферативні комунікативні блоки містять елементи оцінки, зазвичай вираженої імпліцитно.

В основі образних способів вираження такої оцінки у статті М. Бажана є метафора. Метафоризації піддаються найменування практично одних і тих же об'єктів: збірки, редакторська діяльність, окремі твори, особистість митця в цілому. Метафора виступає одним із способів привернення уваги адресатів дискурсу – радянського читача – і зняряддям емоційного впливу на них. Дескриптивні прикметники отримують оцінне значення і стають основою метафори: «поезія набувала рис меншої надуманості і вигаданості, стаючи більш щирою, більш реалістичною, більш дохідливою»; «твори вражають силою провісництва, своєю гострою зневагою до потворностей німецького фашизму».

Отже, горизонтальна і вертикальна структура тексту, його організація як важеного і спеціально сформованого повідомлення передбачає не лише чітке ро-

зуміння завдань комунікації, але й використання спеціальних прийомів та методів зазначеної організації, що і було представлено на прикладі оцінно-аналітичної літературно-критичної статті М. Бажана «Михайль Семенко».

Література

1. Бажан М. Літературно-критичні статті / М. Бажан // Бажан М. Твори в 4-х т. – Т. 4. – К.: Дніпро, 1985. – С. 6–362.
2. Брона О. Різновиди літературно-критичних статей та особливості їхньої горизонтальної та вертикальної побудови (на основі Інтернет-видань) / О. Брона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/2053/index-37710-1.html>
3. Колкер Я. Анализ текста путем выделения коммуникативных блоков // Смысловое восприятие речевого сообщения. – М.: Наука, 1976. – С. 73–77.
4. Костенко Н. Микола Бажан. Життя. Творчість. Особливості віршостилістики / Н. Костенко. – К.: Кий, 2004. – 380 с.
5. Кухаренко В. Інтерпретація тексту / В. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
6. Мецлер А. Прагматика коммуникативных единиц / А. Мецлер. – Кишинев: Штиница, 1990. – 100 с.
7. Ученова М. У истоков публицистики / М. Ученова. – К.: Изд-во МГУ, 1989. – 168 с.

ПРЕСА ДЛЯ ЗАЛІЗНИЧНИКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ОГЛЯД КОНТЕНТУ Й ТЕМАТИКИ

Бірюкова Т.Л.

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедра документознавства та інформаційної діяльності Одеський національний політехнічний університет

У статті здійснено огляд спеціалізованої преси для залізничників. Виконано порівняльний аналіз контенту, художньо-технічного оформлення, рубрикації, жанрової палітри газет «Магістраль», «Львівський залізничник», «Черноморський гудок», «Южная магистраль» тощ.

Ключові слова: газета, порівняльний аналіз, рубрика, контент, жанр.

В статье осуществлен обзор специализированной прессы для железнодорожников. Выполнен сравнительный анализ контента, художественно-технического оформления, рубрикации, жанровой палитры газет «Магистраль», «Львовский железнодорожник», «Черноморский гудок», «Южная магистраль» и т.д.

Ключевые слова: газета, сравнительный анализ, рубрика, контент, жанр.

The article includes a review of specialized press media for railwaymen. It also gives a comparative analysis of content, artistically-technical typography, editorial classification, genre diversity of such newspapers as “Magistral”, “Lvovskiy zheleznodorozhnik”, “Chernomorskiy gudok”, “Yuzhnaya magistral” and etc.

Key words: newspaper, comparative analysis, rubric, content, genre.

В Україні кількість видань для залізничників відповідає кількості залізниць – їх 6. Кожна залізниця має свою окрему газету. Також є газета «Магістраль», яка охоплює всі регіони і всі залізниці в Україні. На думку Ю. Бараша, «залізничний транспорт є однією з найважливіших базових галузей економіки України, забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення в перевезеннях. Діяльність залізничного транспорту як частини єдиної транспортної системи країни сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному й економічному розвитку та зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України»[7].

Газета «Магістраль» є офіційною газетою всіх транспортників України, незалежно від регіону[1]. Це всеукраїнське транспортне видання, що виходить з 1992 року. Друкується форматом А2 на

12 сторінках з кольоровою обкладинкою. Періодичність – двічі на тиждень. Газета виходить двома мовами: російською й українською, проте російськомовних матеріалів набагато більше, ніж тих, що написані державною мовою. Ідею створення газети Державної адміністрації залізничного транспорту України на взірць радянського «Гудка» було запропоновано наприкінці лютого 1992 року на засіданні пленуму Ради профспілки залізничників і транспортних будівельників. Із низки ймовірних назв майбутньої газети було взято назву «Магістраль» – на нашу думку, назва вдала, конкретна, повністю відповідає галузі. У травні того ж року газету зареєстрували в Державному комітеті з преси. Засновниками виступили Укрзалізниця та Рада профспілки залізничників і транспортних будівельників України. Планувалося, що газета розпочне виходити з січня 1993 року. Перший номер «Магістралі» вийшов 26 вересня 1992 року. До

кінця року з'явилося ще три номери, вночі була сформована редакція, а вже з січня 1993 року «Магістраль» стала виходити на регулярній основі.

У квітні 1993 року Міністерство транспорту України ухвалило рішення надати «Магістралі» статусу загальнотранспортної газети і з червня впродовж двох років газета висвітлювала діяльність усіх видів транспорту: залізничного, авіаційного, річкового, автомобільного та шляхового господарства. У ці роки зусилля Мінтрансу були спрямовані на створення єдиного транспортного комплексу держави, закладалися підвалини його нормативно-законодавчої бази. Газета своїми засобами сприяла цьому, консолідуючи зусилля різнопланових сил, які діяли на той час у транспортній галузі. 3 липня 1995 року газета знову зосередила увагу лише на залізничному транспорті. Розповсюджується за передплатою та вроздріб у поїздах та на вокзалах. Постійні рубрики: «Події», «Факти», «Детально», «Економіка галузі», «Людина», «Міжнародна панорама», «Вісті з коліс».

Додаток до газети «Магістраль» – суспільно-розважальне видання «Магістраль-експрес» – розповсюджується за спільним індексом з основною газетою. Друкується на 24 сторінках форматом А3 з кольоровою обкладинкою. У цьому додатку публікуються матеріали, що корисні для пасажирів поїздів. Тут можна знайти поради тим, хто вирушає в дорогу поїздом, і потрібні для пасажирів номери телефонів та адреси. Основні рубрики: «У світі неймовірного», «Споживач», «Калейдоскоп», «Гумор», «Спорт» тощо. Публікується повна телепрограма з анонсами. На останній сторінці традиційно друкують розважальну інформацію. З 2016 року виходить ще один додаток до газети «Магістраль-регіональна», куди стикаються матеріали з регіонів. Тут містяться новини регіональних філій та філій ПАТ «Укрзалізниця», основні рубрики: «Досвід», «Акцент», «Суспільство», «Споживач», «Спорт», «Культура», «Сканворди»,

«Телегід + TV програма», це газета в газеті регіональної філії.

За даними маркетингового дослідження ринку ЗМІ транспортної галузі, здійснене ТОВ «Альпіна Консалт» за всіма показниками, газета «Магістраль» – лідер галузі серед конкурентів[21]. Газета «Магістраль» – єдине видання в Україні, що розповсюджується по всій території України й у закордонних представництвах Укрзалізниці (інші видання сектору є регіональними).

Газета виходить двічі на тиждень (інші – 1 раз на тиждень), має найбільший наклад (практично втричі більше за будь-яке інше видання із середовища конкурентів, а саме – 84 000 примірників).

«Магістраль» охоплює найширшу тематику й має найбільшу кількість рубрик. Це єдина газета, що друкується у різних форматах. Редакція готує:

– видання «Магістраль-ділова» 12 стор., формат: 350 x 558 мм (350 x 578 мм), 1,6,7,12 стор., кольорові;

– «Магістраль-експрес» (розважальна газета) 24 стор., формат: 289 x 420 мм (289 x 380 мм), 1 та 24 стор., кольорові;

«Магістраль» здійснює висвітлення діяльності залізничної галузі України, а також друкує новини, пише на теми економіки, суспільства, готує розважальні матеріали в рубриці «Дозвілля» тощо. Всеукраїнська газета «Магістраль» є єдиним виданням для залізничників, що має власний інтернет-сайт.

Видання «Магістраль» є найбільш привабливим для цільової аудиторії (працівників Укрзалізниці, пасажирів українських залізничних доріг, а також громадськості). Газета задовольняє потреби споживачів щодо частоти виходів, формату видання та його оформлення, інформаційного складу рубрик, глибини та якості викладення матеріалів тощо. Газета «Магістраль» охарактеризована як найбільш якісний рекламоносії, серед усіх ЗМІ транспортної галузі, що пишуть на тему залізничного транспорту [Лив.: 21].

Для рекламодавців редакція здатна запропонувати:

– доступну вартість (найнижча серед видань ринкового сегменту та доступна у порівнянні з іншими друкованими виданнями та медіа-носіями);

– точне влучення в цільову аудиторію;

– якісну підготовку комерційних матеріалів;

– найбільшу кількість контактів (СРТ) серед видань, що пишуть про залізничний транспорт.

Ця газета поширюється по всій Україні, проте є видання окремих залізниць, котрі обслуговують конкретні залізничні організації. В Україні 6 залізниць і кожна має свою відомчу газету: Одеська залізниця – «**Чорноморський гудок**», Південна – «**Южная магистраль**», Південно-західна – «**Робітниче слово**», Донецька – «**Железнодорожник Донбаса**» («**Залізничник Донбасу**»), Придніпровська – «**Придніпровська магистраль**», Львівська – «**Львівський залізничник**». Більшість видань представлені на офіційних сайтах цих залізниць, газета «Залізничник Донбасу» регулярно виходила російською мовою до 2014 року, потім з перервами в силу об'єктивних політичних причин, з 2016 року є додатком до всеукраїнської газети «Магістраль». Видання в цілому схожі, в кожному з них подається офіційна інформація своїх відомств, розповідається про будні конкретних підприємств, висловлюються подяки кращим працівникам, поширюється інформація про інфраструктуру підприємств, частими є посилання на офіційні видання й газету «Магістраль».

Отже, аналіз ринку ЗМІ транспортної галузі за період 2015-2016 року, що пишуть на тему залізничного транспорту, дав результати такого характеру: на сьогоднішній день, висвітленням життя української залізниці для її співробітників, пасажирів і громадськості займається 7 друкованих видань, серед яких:

загальноукраїнське видання – «Магістраль»

регіональні видання:

- газета «Львівський залізничник» (газета трудового колективу Львівської залізниці);

- газета «Придніпровська магистраль» (газета Придніпровської залізниці);
- газета «Железнодорожник Донбаса» (з 2016 – «Залізничник Донбасу» – додаток до «Магістралі») (газета Донецької залізниці);
- газета «Чорноморський гудок» (газета Одеської залізниці);
- газета «Робітниче слово» (газета Південно-Західної залізниці);
- газета «Южная магистраль» (газета Південної залізниці).

Так, газета «**Чорноморський гудок**»[5] є офіційною газетою Одеської залізниці. Вона видається з 29 червня 1936 року. Її засновник – трудовий колектив Одеської залізниці. Свідомство про реєстрацію – КВ 2551 від 14 квітня 1997 року. Мета видання – висвітлення життя колективу Одеської залізниці. Газета виходить щотижня, розповсюджується на транспортних підприємствах, розташованих в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Кіровоградській, Черкаській і Вінницькій областях, надходить на всі залізниці України, підтримує ділові стосунки з редакціями галузевих видань України, Росії, Молдови. Сьогодні газету очолює Володимир Лукіанов. Газета має 8 сторінок та такі основні рубрики: «Акценти дня», «Виробництво», «У вільний час», «Інформація». З четвертого номера на останній сторінці з'являється кросворд для розгадування sudoku. У наступних номерах друкуються відповіді на попередні кросворди. Усі примірники видання розміщуються на офіційному сайті Одеської залізниці, там же має місце архів видання.

- середній наклад – 19950 прим.;
- формат – 165×225 мм (70×90/16);
- кількість фізичних друкованих аркушів – 1,5;
- кількість сторінок – 8;
- регіон розповсюдження – 6 областей України.

Засновником газети «**Львівський залізничник**»[2] є управління Львівської залізниці та дорпрофсож. Головний редактор – Ігор Парашак, заступник редак-

Таблиця 1

Розповсюдження, наклад, періодичність видань

Назва газети	Географія розповсюдження	Наклад (станом на 1.01.2017)	Періодичність	Наявність сайту
Магістраль	По всій території України та представництвах Укрзалізниці за кордоном	84 000	2 рази на тиждень	є
Железнодорожник Донбасса (Залізничник Донбасу)	По всій території України, насамперед на території Донецької та Луганської військово-громадянських адміністрацій	44390 Станом на 1.01.2015)	1 раз на тиждень	немає
Рабочее слово (Робітниче слово)	По всій території України, насамперед, на території Київської, Житомирської і Хмельницької областей	15763	1 раз на тиждень	сайт Південно-Західної залізниці
Придніпровська магістраль	На всій території України, насамперед, на території Дніпропетровської, Криворізької, Запорізької областей	26000	1 раз на тиждень	немає
Львівський залізничник	На всій території України, насамперед, на території Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей	399539	1 раз на тиждень	сайт Львівської залізниці
Чорноморський гудок	На всій території України, насамперед, на території Одеської, Херсонської, Миколаївської, Кіровоградської областей	18754	1 раз на тиждень	сайт Одеської залізниці
Южная магистраль	На всій території України, насамперед, на території Харківської обл.	26070	1 раз на тиждень	сайт Південної залізниці

тора – Андрій Везденко. Газета виходить на 8 шпальтах, перша й остання сторінки видання повноколірні, бувають випадки, коли повноколірних сторінок у виданні 4, святкові номери (новорічний, березневий, великодній) повноколірні. Заголовок видання обрамляють малюнки старого потягу зразка кінця XIX століття й сучасний швидкісний потяг на кшталт Intercity, вочевидь, ідея цього така: газета крокує в ногу з часом, орієнтуючись на кращі зразки минулого. Офіційний слоган видання – «Газета для залізничників і про залізничників». На шпальтах ідеться про будні й свята Львівської залізниці – найстарішої в Україні. Сама газета – теж одна з найдавніших: у липні 2015 року їй виповнилося 105 років. «Львівський залізничник» починався 1910 року під назвою «Зелізничник» як додаток до популярної тоді газети «Борба». За століття газета перетворилася

на повноколірний тижневик, де на 8 шпальтах за рік зустрінеш близько 200 прізвищ штатних та позаштатних дописувачів. Сьогодні у газети немає сталої рубрикації. Провідні жанри видання – замітки, звіти, кореспонденції, інтерв'ю. Героями матеріалів стають машиністи, оператори, провідники, управлінці, чиновники. Так, у номері 44(1852) від 6 листопада 2015 року привертають увагу матеріали «Оаза затишку й комфорту на вокзалі», «Допомога фронту», «Погода сприяє колійникам», «З любов'ю до минулого і повагою до майбутнього». Чимало повідомлень на шпальтах газети з прес-центру самої залізниці. Середній наклад видання – 37 тис. примірників. Друкується видання у видавничому центрі «Високий замок».

Газета Придніпровської залізниці «**Придніпровська магістраль**», котра обслуговує Дніпропетровську й Запорізьку області (до

Таблиця 2.

Формат, обсяг, тематика, мова видань

Назва видання	Формат	Кількість шпальт	Тематика	Мова видання
Магістраль	350x558	12 (у святкових номерах до 16)	Висвітлення діяльності залізничної галузі України, новини, економіка, суспільство, дозвілля	Українська, російська
Железнодорожник Донбасса (Залізничник Донбасу)	289x420	8	Висвітлення діяльності Донецької залізниці	Українська, російська
Рабочее слово (Робітниче слово)	289x420	12	Висвітлення діяльності Південно-Західної залізниці	Українська, російська
Придніпровська магістраль	289x420	8	Висвітлення діяльності Придніпровської заліз	Українська, російська
Львівський залізничник	289x420	8	Висвітлення діяльності Львівської залізниці	Українська, російська
Чорноморський гудок	289x420	8 (в окремих випусках 4)	Висвітлення діяльності Одеської залізниці	Українська, російська
Южная магистраль	289x420	8	Висвітлення діяльності Південної залізниці	Українська, російська

2014 року обслуговувала ще й Автономну республіку Крим) та окремі райони ще 5 областей України, також має давні традиції. Вона розпочинає свою історію з часопису «Вісник Катерининської залізниці», перший номер якого вийшов у світ 4 січня 1907 року. Після революції 1917-го року видання кілька разів змінювало назву, а з 1961 – «Придніпровська». Після закриття на початку 1963 року газета відновила свій вихід 15 листопада 1973-го. Її аж до січня 2000-го редагував заслужений журналіст України, почесний залізничник, письменник Василь Ковалюк. Потім колектив редакції очолив Сергій Жужгін, який працював власним кореспондентом газети «Гудок». За цей час тираж збільшився з 5 до 35 тис. примірників. Газета виходить щоп'ятниці російською та українською мовами, інформує про діяльність Придніпровської залізниці.

«Робітниче слово» – газета залізничників і транспортних будівельників Південно-Західної залізниці, донедавна назва була російською мовою. Засновники – Управління Південно-Західної залізниці, Дорп-

рофсож і трудовий колектив редакції газети. Видавець – Управління Південно-Західної залізниці. Реєстраційне свідоцтво КВ № 560 від 1 квітня 1994 року. Передплатний індекс 61014. Адреса редакції: 01601, м. Київ-34, вул. Лисенка, 6. Перший номер вийшов у грудні 1922 під назвою «*Эхо гудка*». У 2012 загальний тираж «Рабочего слова» становить майже 30 тис. примірників. Газета, зокрема, містить такі основні розділи: «*Подорожуймо разом*», «*Батьки і діти*», «*Жіноча коляя*», «*Чоловіча справа*» «*Вагон порад*», «*Ваше здоров'я*», «*Веселий вокзал*» (дитяча сторінка), «*Хронограф*», «*Моя країна – Україна*», «*Спорт*», «*І жартома, і всерйоз*», «*Літературна сторінка*», «*Гуморосатировізі*». Тематика видання – висвітлення діяльності Південно-Західної залізниці. Загальний обсяг 12 стор., 289 x 420 мм., 1,6,7,12 сторінки кольорові. Середній наклад – 15700 примірників, виходить раз на тиждень. Газета поширюється серед працівників Південно-Західної залізниці передплатою та вроздріб (на вокзалах та в пасажирських поїздах

Таблиця 3.

Розповсюдження, рубрикація, інші ознаки

Назва видання	Вид розповсюдження	Наявність слогану	Основні рубрики	Особливі ознаки
Магістраль	Передплата і роздрібна торгівля	Компетентно про транспорт	«У світі неймовірного», «Споживач», «Калейдоскоп», «Гумор», «Спорт»	Лідер ринку
Железно-дорожник Донбасса (Залізничник Донбасу)	Передплата і роздрібна торгівля	немає	«Пулсь дороги», «Час вимагає», «Минуле і сьогодення», «Невідоме про відоме», «Незабутнє», «Події і факти», «Телетайп».	Останні роки виходила спорадично, з 2016 року є частиною газети «Магістраль-регіональна» 2014 р. колишня редакція в Донецьку захоплена терористами т. з. ДНР, офіс переведено в місто Лиман
Робітниче слово	Перед-плата і роздрібна торгівля	немає	«Подорожуймо разом», «Батьки і діти», «Жіноча коляя», «Чоловіча справа» «Вагон порад», «Ваше здоров'я», «Веселий вокзал», «Хронограф», «Моя країна – Україна», «Спорт» «І жартома, і всерйоз», «Літературна сторінка», «Гуморосатировіз»	Колектив редакції продовжує славні традиції журналістів-залізничників попередніх поколінь. Проводячи значну організаторську роботу, газетярі допомагають фінансово-економічній стабілізації столичної магістралі, поліпшенню соціального стану трудового колективу, успішному вирішенню виробничих та інших завдань.
Придніпровська магістраль	Перед-плата	немає	Новини Про головне Інтерв'ю	Газета розпочинає свою історію з часопису «Вісник Катерининської залізниці», перший номер якого вийшов у світ 4 січня 1907 року. Її аж до січня 2000-го редагував заслужений журналіст України, почесний залізничник, письменник Василь Ковалюк. Потім колектив редакції очолив Сергій Жужгін, який працював власним кореспондентом газети «Гудок». За цей час тираж збільшився з 5 до 35 тисяч примірників.
Львівський залізничник	Передплата	Газета для залізничників і про залізничників	«Хроніки руху» «Тема номера» «Актуально» «Акції» «В об'єктиві» «Наша пошта»	Найстаріша газета для залізничників в Україні; «Львівський залізничник», починалася далекого 1910 року під назвою «Зеліничник» як додаток до популярної тоді газети «Борба»
Чорноморський гудок	Передплата	немає	«Акценти дня», «Виробництво», «У вільний час», «Інформація».	Україномовну змінила 1992 року
Южная магистраль	Передплата	немає	«Аспекти» «Головне» «Телевізійна програма» Вісник Дорпрофсожу	2013 року відсвяткувала 80-річний ювілей

формування ПЗЗ). Матеріали друкуються російською та українською мовами, більшість публікацій україномовних. Редакція не має власного сайту, ознайомитися з примірниками хоча б у форматі PDF доволі складно.

Газета «Южная магистраль» [6] – це друкований орган Південної залізниці і Дорожного профспілкового комітету, який видається з 1933 року. Понад 80 років тижневик розповідає читачам про діяльність 45-тисячного колективу Південної залізниці, інформує про роботу структурних підрозділів, досягненнях найкращих фахівців і життя ветеранів залізничного транспорту.

Пріоритетними темами тижневика є актуальні галузеві новини, інформація від керівництва Південної залізниці, питання безпеки руху та охорони праці, робота провідних і допоміжних служб, громадське, спортивне і культурне життя дороги.

Традиційно в кожному номері газети розміщується шпальта «Вісник Дорпрофсожу», в якій розповідається про роботу первинних організацій і теркомів дорожнього профспілкового комітету, публікуються нариси про ветеранів.

Газета постійно підтримує зв'язок з читачами. Редакцією тижневика реалізують-

ся інтерактивні проекти, спрямовані на популяризацію актуальних завдань ПЗ, проводяться конкурси, публікуються листи читачів. На сторінках газети читач завжди знайде різноманітну новинну добірку, пізнавальні матеріали, телепрограму, гороскоп, православний календар, зведення погоди.

Огляд спеціалізованої преси для залізничників пропонуємо в наступних таблицях.

Література

1. Магістраль: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://magistral-uz.com.ua/> (дата звернення 05.05.17)
2. Львівський залізничник: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://railway.lviv.ua/info/gazeta/> (дата звернення 09.05.17)
3. Придніпровська магістраль. – 2016. – № 8–29.
4. Робітниче слово: сайт [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://www.swrailway.gov.ua/gabslovo/> (дата звернення 09.05.17)
5. Чорноморський гудок : сайт [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://odz.gov.ua/journal/>(дата звернення 09.05.17)
6. Южная магистраль: сайт [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.pz.gov.ua/INFpressCenter?page=9>(дата звернення 09.05.17)
7. Бараш Ю. Роль залізничного транспорту в соціально-економічному житті України / Ю. Бараш // Проблеми економіки транспорту: збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. – 2012. – Вип. 4. – С. 7–14.

«МЕРЦАЮЩИЕ» АППЛИКАЦИИ МАРЬЯНЫ РОМАНЧУК

Уваров Ю. В.

Научная школа «Прекрасный мир», г. Киев, Украина

Ключевые слова: изобразительное искусство; аппликация; форма и содержание; Марьяна Романчук.

Keywords: visual arts; applique; form and content; Marjana Romanchjuk.

В современном изобразительном искусстве можно наблюдать создание произведений самых разнообразных форм и из самых разных материалов. Это объясняется тем, что, с одной стороны, авторы стремятся создать что-то новое, оригинальное, выражая эту новизну и оригинальность не только выбором тем и художественными приемами, но и формой, а также физическим материалом своих произведений. С другой стороны, огромное количество полиграфических, фотографических и компьютерных изображений в какой-то степени уменьшает роль традиционного изобразительного искусства (так называемого искусства ручной работы). Восприятие людей может быть во многих случаях перегруженным большим количеством фотографических и компьютерных образов. Ведь их намного больше, чем художественных произведений ручной работы. Делаются попытки более четко разделить реальный и виртуальный миры, в которых оказалось человечество. Для этого в своих произведениях искусства авторы стремятся показать и подчеркнуть дополнительными средствами ручную работу, прикосновение к созданию произведения искусства именно человека, физическую материальность формы этого произведения. Например, даже царапины, различные отклонения, неровности поверхности, размазанная в некоторых местах краска, что прежде считали недостатком, сегодня (конечно, в разумных пределах) могут рассматриваться как достоинства работы, подчеркивающие ее авторский, уникальный характер, отличие

от изготовленных и тиражированных с помощью новых технологий произведений. Попытки дополнительными средствами показать объем произведения искусства, его материальность, фактуру, приобретают все большее значение. Если раньше художник стремился к тому, чтобы материал был менее заметен и, главная задача состояла в создании из материала (краски, камня и т.п.) художественного образа, то сейчас все больше стремятся создать образ и одновременно сохранить ощущение материала.

Большим искусством и сложностью становится задача гармонично показать одновременно и образ и материал, из которого изготовлено художественное произведение. В удачных случаях такое произведение становится как бы мерцающим – одним взглядом мы видим художественный образ, а другим взглядом – что этот образ создан из физического материала (материальную форму произведения искусства).

Такими работами являются и художественные аппликации Марьяны Романчук (г. Киев). Изготовление аппликаций из разноцветных обрывков, кусочков, фрагментов печатной (полиграфической) продукции само по себе в настоящее время не ново. Таким видом искусства занимаются и взрослые, и дети. Возможны работы, где на кусочках бумаги сохраняются фрагменты полиграфических изображений и текстов. Получается своеобразный монтаж, где роль играют как фрагменты уже готовых изображений и текстов, так и созданные художником их сочетания, а

Рисунок 1. М. Романчук «Девушка, идущая по воде»
также изображения, сложенные из «безымянных» фрагментов полиграфической продукции. В таких случаях можно говорить в какой-то мере о «публицистичности» этого произведения изобразительноно искусства.

В отличие от вышесказанного, большинство кусочков на аппликациях Марьяны Романчук «безымянные», то есть без признаков полиграфических изображений и текстов. Только отдельные элементы имеют на себе минимальные такие признаки, что напоминает зрителю о материале произведения, но не подчеркивает это.

Художница стремится в своих картинах как бы имитировать мазки маслом или акварелью. И это у нее получается. Одним взглядом картина смотрится как выполненная маслом или акварелью, что подтверждают многие зрители. И перед глазами возникает художественный образ. Другим взглядом все же видно искусное применение средств аппликации. Картина «мерцает».

Для работ Марьяны Романчук характерны лирические, «восточные», укра-

Рисунок 2. М. Романчук «Мать с ребенком»

инские народные мотивы (рис. 1 - рис. 4). Во многих работах, изображающих людей, отсутствует изображение лица. С одной стороны, картина вызывает ассоциации оклада иконы. Представляется, что в места для лица могут быть подставлены какие-то изображения. С другой стороны, зритель может вообразить лицо персонажа. Это близко к восприятию в художественной литературе, где часто описываются только отдельные черты лица человека или лицо вообще не описывается.

Читателю оставляется возможность самому вообразить лицо персонажа, учитывая описание его одежды, движений, мыслей, поступков, окружающей ситуации и т.п. В работах Марьяны Романчук зритель также оставляется возможность для воображения с учетом контекста картины, а также собственных идеалов и представлений. Обращает на себя внимание свежесть цветосочетаний и некоторая наивность в работах художницы.

В некоторых работах Марьяны Романчук «мерцают» старина и современность.

Рисунок 3. М. Романчук «Восточные мотивы»
Например, аппликация «Девушка, идущая по воде» (Рис. 1) может при одном взгляде вызывать у зрителя ассоциации, связанные с картиной, созданной в XIX веке, и с сюжетом XIX века. При другом взгляде некоторые элементы картины со следами полиграфической продукции, напоминают о XXI веке. «Мерцает» время. «Мерцают» детская наивная свежесть (некоторые зрители при первом взгляде на картину говорили, что она создана ребенком) и, в то же время, зрелое понимание жизни художником (об этом напоминают и очертания фигурки девушки, и умелый подбор

Рисунок 4. М. Романчук «Вдвоем»
материала для изображения, воды, окружающей природы, одежды).

В картинах Марьяны Романчук восхищают плавные переходы цветов и оттенков, лепка формы объемных предметов на плоскости, что вызывает в памяти прекрасные образцы древнейшего искусства мозаики, на которых, если смотреть с определенного расстояния - оживают художественные образы, а при рассматривании с других расстояний, точек зрения, при другом освещении - картина превращается в россыпь драгоценных камней.

THEATRES LIFE ON PODOLIA LATE XIX BEGINNING OF XX CENTURY

Antoshko Marina

During the XIX century skirts theatrical life is largely determined common to all Ukrainian territories traits. Not most characteristic of them is existence versatile in their functionality groups: versatile genre repertoire (dramatic performances, opera, vaudeville, ballet, etc.), multilingual (performances were played in Polish, French, Russian, Ukrainian, German), mixed troupe (Russo -Ukrainian and Ukrainian-Russian-Polish groups, in particular, led by John Stein, Alexander Lenkavsky, Ludwik Mlotkovskym, Peter Rekanovskym). They toured not only in areas skirts, but in Ukraine in general and sometimes even beyond.

The repertoire included such contemporary dramatic theater plays, operas and ballets, but clearly dominated the synthetic musical and dramatic forms such as opera, vaudeville, opera, ballet, comedy, music and more. As for the genre of opera, it should be noted that prevailed uncomplicated pieces of musical numbers, most of which were alternated with spoken dialogue. Dramatic music plays were full of episodes, often by folk songs, dances and choruses that were inserted as necessary. In opera, vaudeville (including "Kazak-styhotvoret" Alexander Shakhovsky and "Catherine" Kavos "Moskal the Wonder" John Kotlyarevskogo "Boy-Woman" Gregory Flowers-Osnovyanyenko) spoken dialogue interspersed with songs, with these songs were closely associated with the action, and in many cases played a significant role in revealing the dramatic situations and character actors. This tradition comes back to school and interludes dens drum [6, p. 134 135].

One of the most popular and illustrative examples of contemporary Ukrainian drama can be considered "Natalka Poltavka" Kotl-

yarevskiy. This "Little Russian Opera" (by genre definition of the author) has proven its extraordinary vitality, with a long history of performances. Her stage life began in 1819 in the Poltava Theater, directed by Ivan himself Kotlyarevsky. In the early 20's of the XIX century. "Nedorosl" with M. Shchepkin was staged in Manchester and London, and in 30 years the show was shown in Moscow and St. Petersburg, later becoming one of the favorite operas Ukrainian [6, p. 134 135].

The first known Ukrainian researcher who has focused on the study of theatrical life skirts, was historian and ethnographer Bone Koperzhynskyy. This issue, in particular, was devoted to his article "Theater and musical life at the tail end of XVIII and the first three decades of the XIX century" [4, c. 119]. By resorting to the characteristics of the historical background that led to the specificity of the artistic life of the region: "As our whole Right Bank, made up skirts one with Poland and had little if not identical with it social, economic and political order. Large expanses of Ukrainian land is concentrated in the hands of a small handful of feudal barons "[4, p. 113]. Skirts, as mentioned in the first section of this paper at that time directly were strongly influenced Polish culture, of course, in the field of theater during the XIX century, these features are significant and largely affected the development of theatrical art of the region.

Some of the first information about theater life skirts recorded under «Kilka słów o Malinowskim», published in the newspaper «Tygodnik Petersburski» 1840, in the works of Polish ethnographers Anthony and Michael Roll and in the article by M. Yavorovsky "Suschestvuyuschiya нынѣ kamenetskiya

duhovnyya school вѣ унѣ proshedshey sudbѣ «(Kamenetz, 1888). By most available on the subject data 1798 Zmiyevskyy Anthony (1769 – after 1834) (Zhmiyovskyy) Polish theatrical figure, who once worked as a theater actor in Warsaw, first filed a petition to the governor of the city. Kamenetz-Podolsk I. Gudovich respect theatrical device in the room that once belonged to the Uniate church [4, p. 119].

One demonstration of theatrical performances troupe repertoire of A. Zmiyevskoho was Maciej Kamyenskoho comic opera «Zoska» (1795), which is one of the most popular works of the Polish repertoire. Also of interest for spectators works were: Marmontel play «Zemirah and Azores» 1, translated from French operas M. Kamyenskoho «blessed the poor» and «Easy chaste» [4, p. 117].

Follower A. Zmiyevskoho became Nyepomutsen Jan Kaminski (1777-1855), who in 1801. Kamenetz-Podolsk, organized an amateur theater group. We know that was composed of Polish actors (S. Malinowski A. Hankevych K. Lipinski, E. Sbrozhek, L. Vovkovynska). The repertoire troupe YN Kaminsky also included pieces of French, German, Italian and Polish authors. Among the most popular works of Polish authors should mention at least comic opera texts Wojciech Boguslavsky «Amazon» and «Iskahar King Huaksary» (music by Joseph Elsner), «false miracle or Krakiv'yany and Gural» (music by Jan Stefani) popular comedy by the same author «Fashion spasms,» an opera with music by M. Radziwill Holland «Ahatka» vaudeville (AF processing Zhulkovskoho French comedy) «Old Kompatska or Parrots» and fantastic fairy-opera «Rusalka Dnistrova «YN Kaminsky music K. Lipinski. Other works by Western playwrights theater groups YN were put Kaminsky tragedy Friedrich Schiller's «The Robbers» and «Mary Stuart», «Hamlet» by William Shakespeare, George Opera. Paziello «Fraskatanka» «Eugene» by Beaumarchais, comic D. Cimarosa opera «entrepreneur of worries,» A. Kotzebue drama «Two Klinsberhy», «German zaholustya», «The Virgin of the sun» and «Knights Templar»

Reynard [4].

Many of these works were presented in the translation of YN Kaminsky that affected the specific style theater troupe. Characterizing Translation and dramatic art YN Kaminsky, K. Koperzhynskyy notes that he brought the opera melodrama of being under the influence of romantic traditions. This trend is clearly reflected in contemporary plays by other authors as Polish – V. Boguslavsky («Iskahar – King Huaksary»), and representatives of other national cultures, including German («Son of Love» Alexander Kotzebue) [4, p. 120-121].

K. Koperzhynskyy also delivers information about tour performances in Kamenetz-Podolsk itinerant troupes who came here almost every year. Author names, including the name of Jan Shchurovsky, which appeared in 1807 with his wife. In 1814, there were performances of «actor Zilinskoho from the city» [4, p. 122].

Around 1820, according to K. Koperzhynskoho, director Kamenetz-Podolsk theater became Severin Malinowski (1777-1850) – native skirts, Polish actor, director, playwright and translator. While studying at the Jesuit school in Mogilev-Podolsky, a young man played in the theater Stanislav Felix Potocki in. Tulchin. His first teacher of acting was known theatrical figure – V. Boguslavsky. Working actor troupe J. Kaminski in 1805-1806, S. Malinowski significantly improved their acting skills. During this time he translated Polish comedy «The Princess Elidska» «Psyche,» «George Danden» Jean Moliere. In the years 1817-1818 S. Malinowski worked in theater groups Jozef Moshynskoho in Kamenetz-Podolsk [4, p. 124].

S. Malinovsky himself was a talented actor showed «declamatory talent, enthusiasm, reduction and cancellation of voting in accordance with the passion. The ability to highlight important statements in monologues, move the end of the next verse, verse without losing harmony, were it not so kind. Able to carry fire and enthusiasm stepwise from stage to stage, from the act to act, without losing one along the entire stock of the effects. «2 The repertoire

of C. Malinowski was the role of the famous works of P. Corneille, A. Fredro (he was one of the first who introduced the repertoire works of this author). Great success enjoyed his performances as Gustav in his own stage version of the fragment dramatic poem of Mickiewicz 'Dzyady. «

Podolski theater repertoire in these times marked by great diversity of genre and style, it included the authors classicist plays, including works by Voltaire («Semiramide,» «Death of Caesar», «Zaire», «Olympia», «Prodigal Son»), Jean Racine («Brothers enemies», «Andromache», «Mitridat»), P. Corneille («Gallery court,» «soubrette» «Nymcomed»), Jean Moliere («Sganarelle or imaginary cuckold» «Misanthrope») and at the same time romantic works (eg «Foremother kind Dobratynskiyh» – setting for tragedy F. Hrilpartsera) [4, p. 126-127].

In 1829 on the tail, including the theater Kamenetz-Podolsk, the troupe toured Lenkavsky Alexander – student YN Kaminsky. K. Koperzhynskyy cites the names of Polish actors of the theater (Nyedyzelskyy Charles, LA Mlotkovskyy P. Rekanovskyy unworldly, Zavadsky, Zavadsky Zilinskiy, Montvyanets, Mikulski, Levitsky, Lewandowski). In repertoire A. Lenkavsky dominated by comedies, melodramas and romantic operas. Among Polish-works in the repertoire were those fragments which sounded Ukrainian language – the opera «The Enchanted Palace or Ukrainian» John Milevsky and «Gaydamak Elena or in Ukraine» YN Kaminskoho3.

Besides public theaters in major cities in the region, particularly in Kamenetz-Podolsk, a significant role in the cultural life skirts played a private theater companies that operate in the estates of wealthy landlords.

Most famous magnate, art connoisseurs was Count Felix Potocki Stanislas (1753-1805), in particular, the owner of the city. Tulchin Bratslav district in which they were created instrumental chapel and theater. As the Shamayeva K., «The Theater of the estate of Count Potocki in Tulchin were opera and operetta. Orchestra conductor for many years served as Theodore (Theodore) Ferrari. He

was a local native, the son of a blacksmith. Prymityvshy vivid musical abilities guy Count sent him to Naples, where he studied for eight years playing the violin. Returning from abroad brilliantly trained virtuoso, Theodore led the orchestra. Satisfying their ambition, Earl gave the Italian musician's name. Memoirist left a note that «Ferrari conductor believed at the time in Poland first komponistom» [7, p. 41].

The director of the theater in the city Tulchin was already mentioned earlier, Anthony Zmiyevskyy. Obviously Tulchyn on stage, as well as other well-known private contemporary art centers, practiced their joint performances of artists (trained in many cases – at a very high professional level, serfs) with hired artists. It is attracting a significant number of artists made it possible to present the works of the operatic genre, which formed the basis of the repertoire.

It is known that with a required Potocki family employment contracts concluded by professional actors [4, p. 136]. Rather, in such circumstances, the estate of work actors who previously were part of a traveling repertory A. Zmiyevskoho still were associated with groups led by him. It is also possible that the an hazhualysya Tulchin and opera singers from Italy. From the memoirs it is known, in particular, on the estate were presented repeatedly Italian opera and music tutor children Tulchin owners was just an Italian singer Giuseppe Balabene). Theater Culture skirts 60 years of the nineteenth – early twentieth century marked a number of general trends that are common to different regional centers. For the region in the field of theater arts activity was especially significant artists of Polish origin. In particular, the Poles were the initiators of organizing the first theatrical performances. So, thanks to Zmiyevskoho A., N. J. Kaminski in. Kamenetz-Podolsk, the first in the region teat-ralni specialized facilities that were further impetus to the development of the sphere of cultural and artistic life. Important steps in this process was the emergence, development and operation of the first mixed (Polish-Russian, Polish-Rus-

sian-Ukrainian) and later – and actually Ukrainian theater company. It should emphasize the functional versatility theaters of the nineteenth century. Plays that were on the stages of theaters Podolsk, was a synthesis of various stylistic trends, including: French classicism, Italian opera culture romany trends and so on. Among other such stylistic diversity became the important factor on which were formed artistic aesthetics own national musical theater.

1. Volosatyh, O.Y. (2008) Musical Theatre Right-Bank Ukraine the first half of the XIX century in the context of international cultural relations and artistic trends of the era: Candidates thesis. Kyiv[In Ukraine].
2. Zagaykevych, M.(1982) Musical theater life of the first half of the nineteenth century. Kyiv music. Kiev: Science. opinion [in Ukraine].
3. Kolesnik, V. (2007) Famous Poles in history Vinnytsia: Biographical Dictionary. Vinnitsa: YPO Development, [in Ukraine].
4. Koperzhynskyy, K.(1926) Theatrical and musical life at the tail end of XVIII and the first three decades of the XIX century. Notes historical and philological department / [For the main editing chairman of the Department of the Crimean Academy Agatangel]. – in. VII-VIII. – Kyiv: Ukrainian Academy of Sciences [in Ukraine].
5. Public, T.V. (2008) Development of musical performance in the manor estates on the territory of skirts eighteenth – early nineteenth century. TV audience Priкарпатскy.Bulletin of the University. Art. – Vol. XII-XIII. – Ivano-Frankivsk [in Ukraine].
6. Ukrainian Drama Theatre: Essays on History in two volumes. (1967)- Vol. 1 – K: Science. opinion,[in Ukraine].
7. Shamayeva, K.I. (1996) Music education in Ukraine in the first half of the XIX century.: Tutorial. Kiev: IZMN [in Ukraine].

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ВЕРЬОВКИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КИЇВСЬКОЇ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ШКОЛИ ХХ СТОЛІТТЯ

Микола Колос

Видатним явищем музичної культури України другої половини ХХ століття стала київська диригентсько-хорова школа. Вагомі здобутки цієї мистецької школи пов'язані передусім з плідною діяльністю кафедри хорового диригування Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського. Багаторічна історія кафедри хорового диригування свідчить про спрямованість її роботи на розвиток передових ідей диригентсько-хорової освіти, вірність ідеалам самобутності національної хорової культури та її приченості до світового музичного процесу. Такі творчі позиції відзначали діяльність фундаторів київської диригентсько-хорової школи, видатних хорових диригентів та педагогів О.Кошиця, Г.Верьовки, В.Верховинця, М.Вериківського, О.Міньковського, Е. Скрипчинської.

Важливим джерелом формування київської диригентсько-хорової школи стала музично-виконавська та педагогічна діяльність Г.Г. Верьовки. Висвітлення основних її аспектів є метою нашої наукової розвідки.

Григорій Гурійович Верьовка народився 25 грудня 1895 року в містечку Безезному на Чернігівщині в родині селянина-ремесника. Незважаючи на те, що сім'я була багатодітною і жила в нужді, батьки дбали про їхній розвиток і виховання. Батько Григорія був регентом у церковному хорі. Він і став першим учителем сина. Чарівний голос батьківської скрипки залишив незабутні враження в свідомості майбутнього музиканта. Григорій навчався спочатку в місцевій трирічній земській школі. Батьки звернули увагу на неабиякі музичні здібності і добрий слух сина і віддають його в 1905 році до Архієрського хору в Чернігові. Через деякий час Григо-

рій приймають до духовного училища, а пізніше семінарії, де він співає в хорі та опановує гру на музичних інструментах. Григорій Верьовка співав у хорі під керівництвом відомих на той час диригентів В.Ступницького, Г.Зосимовича, М.Приходька, а також О.Архангельського, який неодноразово здійснював гастрольні подорожі до Чернігова.

В Чернігівській духовній семінарії в ці роки навчався також і співав в хорі Павло Григорович Тичина, який відрізнявся не тільки великим літературним, а й музичним обдаруванням. Цей синтез отримав в подальшому блискуче втілення в його поетичних шедеврах. Поет був також обдарованим хоровим диригентом. Його музично-виконавський досвід віддзеркалює створена ним праця «Подорож з капелю Стеценка», яка відтворює високу духовну сутність подвижницької праці композиторів, диригентів, артистів хору в надзвичайно складних реаліях того часу. Яскравою сторінкою в історії української культури стала багатолітня дружба та творча співпраця Григорія Верьовки і Павла Тичини. Твори поета надихнули композитора на створення музичних шедеврів.

Непересічна постать Григорія Верьовки виразно постає у спогадах Павла Тичини. Поет окреслює найбільш сутнісні риси особистості визначного композитора і диригента, які обумовили його високі творчі досягнення в царині музичного мистецтва. Відзначається велике природне обдарування музиканта, його надзвичайно тонкий слух до переймання народної пісні та дивовижне вміння щодо розкриття її художньої сутності та створення виконавської інтерпретації в хоровому колективі.

Висловлюється думка про те, що навіть ці прекрасні якості Григорія Верьовки не

виявляють у всій повноті багатогранність його таланту. Істина криється не тільки в тонкому слуху та в умінні навчати народної пісні інших. До цього необхідно було додати своє серце – серце людини. Якраз таке прекрасне чудодійне серце, сповнене любові до людей та до музичного мистецтва було у Григорія Верьовки [1, 15].

Важливим етапом у становленні художнього світогляду Григорія Верьовки став кінець 20-х-перша половина 30-х років минулого століття. Світобачення митця, а також його педагогічні погляди віддзеркалюють основні положення музично-теоретичної концепції видатного вченого Болеслава Леопольдовича Яворського. Постає цієї непересічної особистості, одного з найбільш яскравих представників школи Сергія Танеева, має концептуальне значення для розвитку української музичної культури як цілісної системи, так і розмаїття її проявів.

У 1919 році Григорій Верьовка розпочав навчання в Музично-драматичному інституті імені М.В.Лисенка, де він опановував композицію у Б.Л.Яворського. Важливі риси до творчого портрету Григорія Верьовки відтворюють спогади професора Маргарити Людвіг, яка навчалася разом з ним в класі теорії музики та сольфеджіо, які проводив С.В.Протопопов. Відзначаються надзвичайні музично-слухові здібності Григорія Верьовки, його вміння читати ноти з аркушу, а також особлива здатність зробити власне і дуже точне визначення певного музичного поняття або явища [1, 114].

В системі навчання вагоме місце відводилося такому його аспекту, як практична діяльність студентів в Народній консерваторії, яку очолював Б.Л. Яворський. Початковим етапом цієї творчої праці було розуміння хорових партій та допомога в задоволенні теоретичних знань і сольфеджіо.

Вже в ці роки Григорій Верьовка виявляє себе як обдарований хоровий диригент, про що свідчить його творча співпраця з хором Народної консерваторії, в якому він втілював ідеї започатковані

Б.Л.Яворським та С.В.Протопоповим. В спогадах Маргарити Людвіг є цінні спостереження щодо виконавського втілення диригентом хорових творів Миколи Леонтовича, зокрема використання методу інсценізації в українських народних піснях хороводного походження. Ідея синтезу мистецтв отримує згодом яскраве втілення в діяльності Українського народного хору.

У спогадах висловлюється думка про те, що Григорій Верьовка – людина виняткової цілеспрямованості, допитливості, працьовитості і сумління. Крім вивчення композиції та мистецтва диригування й співу, він опановував гру на фортепіано, скрипці, поглиблював свої знання в галузі філософії, історії образотворчого мистецтва, літератури, німецької мови. В усіх цих сферах його вирізняло прагнення досягти досконалості. Про це свідчить така яскрава деталь, як його тривала співпраця з оркестром Київського оперного театру, де він виконував партію другої скрипки; участь у домашньому музикуванні у складі струнного квартету.

Мистецтво співу Григорій Верьовка опановував у 1921 році в Н.А. Калнинь-Гондольфі, згодом користувався порадами автора спогадів. Він виявив добре володіння голосом, про що свідчить виконання низки романсів Чайковського, Глінки, Рубінштейна, Шумана, Лисенка, Степового, а також більш складних вокальних композицій, які охоплювали фрагменти хорової класики. Незабутні враження залишив у автора спогадів концерт із творів Григорія Верьовки в залі товариства імені М.Д.Леонтовича у 1924 році. Тоді вперше вона виконувала два романси на вірші Павла Тичини «Осінь така мила» і «Повітряний флот», які репрезентують ранню творчість композитора і є надзвичайно виразними за своїм інтонаційно-тематичним матеріалом.

Визначний український письменник Михайло Стельмах у своїх спогадах про Григорія Верьовку відзначає що «Він був народжений для музики, він був зітканий

із музики, з отих народних чарів, що веселять, чи смутком лягають на душу, чи підносять її угору на добрих крилах надій, сподівань» [1, 20]. Глибокий відбиток в душі класика національної літератури залишили петрівчанські пісні в озвученні Григорія Верьовки. Ці пісні, вразили сучасників неповторною красою, витонченою образністю та розмаїттям інтонаційно-тематичного матеріалу.

Григорій Верьовка вирізнявся непере-сичним диригентським обдаруванням. Його жести були простими і точними, а також такими що надзвичайно образно розкривали художню сутність творів та смислову наповненість окремих елементів музичної мови. Ним було опрацьовано низку спеціальних прийомів за допомогою яких він відтворював складну метроритмічну структуру музичних творів з несиметричною побудовою.

Виконавське втілення частини концертної програми здійснювалося Українським народним хором без участі диригента. Такий виконавський стиль має своїми витокami традиції гуртового співу, який відзначається загальнонаціональними рисами, а також має етнорегіональні відмінності. Він охоплює і такий аспект, як керівна функція у хоровому виконавстві.

Спів без диригента не призводив до зниження якості виконання. За свідченням сучасників хор завжди співав злагоджено, яскраво і виразно, що було наслідком ретельного відпрацювання усіх елементів виконання в репетиційному процесі. Таку думку висловлював, зокрема, доктор мистецтвознавства, професор Андрій Гуменюк, який у свій час опановував мистецтво диригування у класі Григорія Верьовки і співав під його орудою в Народному хорі. Вчений наголошує на тому, що диригенту був притаманний особливий дар надихати виконавців і скеровувати їх в необхідне річище щодо відтворення тієї чи іншої художньої ідеї. Така особливість обдарування диригента значною мірою сприяла збереженню специфічних стильових виконавських ознак у Народ-

ному хорі, таких як надзвичайна задушевність, безпосередність та образність співу [1, 112].

Педагогічна діяльність Григорія Верьовки в Київській консерваторії стала вагомим надбанням української диригентсько-хорової школи. Мистецькі засади та педагогічні погляди професорів Григорія Верьовки та Елеонори Скрипчинської мали відчутний вплив на формування художнього світогляду таких яскравих особистостей, як Михайло Кречко, Павло Муравський, Левко Венедиктов. Ці видатні хорові диригенти і педагоги є знаковими постатями хорової культури другої половини ХХ -початку ХХІ століття. Вони уособлюють найважливіші вектори музично-виконавського процесу, як в загальнонаціональному так і в етнорегіональному вимірі.

Саме такою постає в музичній культурі нашої країни подвижницька творча праця цих визначних диригентів, яка має своїм основним спрямуванням художнє керівництво провідними мистецькими колективами, такими як:

- Закарпатський народний хор (Михайло Кречко);
- Хорова капела «Трембіта» (Павло Муравський);
- Хорова капела «Думка» (Павло Муравський, Михайло Кречко);
- Студентський хор Національної музичної академії України імені П.Чайковського (Павло Муравський);
- Хор Національної опери України (Левко Венедиктов).

Образ Григорія Верьовки - педагога розкривається у спогадах Анатолія Захарова. Вони є надзвичайно цінними, оскільки цей відомий хоровий диригент і педагог навчався в аспірантурі у професора Григорія Верьовки, а потім упродовж півтора десятиліття працював його асистентом в диригентському класі. Відзначається передусім велика людяність Григорія Верьовки, доброта, щирість і чуйність у ставленні до людей. Професору була притаманна особлива прозорливість у виявленні своєрід-

ності мистецького обдарування студентів та надзвичайний дар щодо розкриття його різнобічних граней. Диригентсько-хорову педагогіку професора Григорія Верьовки вирізняли такі основні риси:

Спрямованість на всебічний розвиток музичного мислення хорових диригентів.

Формування у студентів самостійного підходу до усвідомлення художньої концепції музичних творів та її диригентсько-технічного виконавського втілення.

Вивчення великого обсягу хорової музики різних стилів і жанрів, яке збагачувало виконавський досвід і ставало підґрунтям для удосконалення диригентської майстерності.

Надзвичайно сприятлива психологічна аура на уроці, коли надавалася перевага вільному волевиявленню студента щодо висловлювання власних думок та відтворення диригентських дій.

Окреслюючи виконавські аспекти Українського народного хору відзначимо високу майстерність професора Григорія Верьовки щодо проведення репетиційного процесу. Деякі штрихи цієї творчої праці відтворено у спогадах Анатолія Захарова. Згадуючи одну із репетицій він зазначає, що у нього виникало враження замкненості диригента в собі, яке ймовірно було пов'язане з концентрацією слухової уваги та порівнянням реального звучання з тим внутрішнім, яке вимальовувалося в його уяві [1, 143].

Важливим спрямуванням освітньої діяльності професора Григорія

Верьовки було глибоке вивчення зі студентами української народної пісенно-хорової спадщини. У формуванні музичного мислення студентів особливе місце відводилося опануванню хорових творів Миколи Леонтовича. Неосяжний світ образів, широка жанрова палітра та розмаїття інтонаційно-тематичного матеріалу цих творів яскраво розкривають національний хоровий стиль.

Диригентсько-хорова педагогіка професора Григорія Верьовки віддзеркалює окремими своїми гранями його багатоліт-

ню працю в галузі музичної фольклористики. Універсальність творчого обдарування Григорія Верьовки, його художній світогляд та хорова естетика сприяли розширенню меж навчальної діяльності в класі диригування. Вона передбачала більш поглиблене вивчення народної музичної творчості.

Осягнення студентами музичної спадщини нашого народу отримало багатогорну спрямованість. Воно розгорталось за такими основними напрямками:

Формування у студентів цілісних уявлень щодо функціонування музичного фольклору у духовному житті українського суспільства.

Виявлення сутнісних ознак національного пісенно-хорового стилю та його етнорегіональних відмінностей.

Розкриття основних принципів художнього опрацювання автентичної музичної творчості.

Створення студентами обробок українських народних пісень та започаткування традиції виконання цих творів в програмах державних іспитів навчального хору консерваторії.

Виконавське втілення музичних творів у хоровому колективі та всебічне осмислення творчого досвіду визначних диригентів.

Художня інтерпретація хорових творів у класі диригування.

Виконавські інтерпретації Українського народного хору віддзеркалюють велике ліричне обдарування диригента. Ця грань його таланту яскраво постає в озвученні таких шедеврів пісенної народної творчості, як «Понад садом, садом». «Ой при лужку, при лужку, там плавали сірі гуси у кружку», «Ой не пугай, пугач, пугаченьку». Ці твори, які позначені надзвичайною красою та глибиною музично-поетичного синтезу стали окрасою концертних програм колективу. В них яскраво постають такі прикметні риси виконавського стилю хору, як: витончений психологізм щодо відтворення художньої ідеї та всього розмаїття музично-виражальних засобів; до-

вершений ансамбль і чистота строю; вагомість смислового наповнення кожного слова літературного тексту; широка звукова палітра хорового співу з переважанням сріблястого забарвлення.

Відзначимо загалом, що музично-виконавська естетика та педагогічні принципи Григорія Верьовки мали концептуальне значення для розвитку сучасної диригентсько-хорової школи. Вони потребують подальшого наукового вивчення в контексті інтеграції хорового мистецтва і

педагогіки нашої країни в європейський та світовий соціокультурний простір.

Список використаних джерел

1. Григорій Верьовака (Спогади) / Упорядкування Яків Клименко. – К.: Музична Україна, 1972. – 220 с.
2. Корнійчук В.П. Маестро Анатолій Авдієвський. Портрет хору з мозаїки: художньо-документальна повість / Володимир Корнійчук. – К.: Криниця, 2012. – 496 с.: іл., портр. (Серія «Бібліотека Шевченківського Комітету»).
3. Лашенко А.П.З історії київської хорової школи / Анатолій Лашенко. – К.: Музична Україна, 2007. – 200 с.
4. Національній музичній академії України імені П.І. Чайковського 100 років/ авт.- упор. В. Рожок. – К.: Музична Україна, 2013. – 512 с.

БИОГРАФИЯ ДЖ. МЕЙЕРБЕРА В КОНТЕКСТЕ ОПЕРНОГО ТВОРЧЕСТВА КОМПОЗИТОРА

Асан Чергеев

Дж. Мейербер – одна из наиболее одиозных фигур европейского музыкального театра первой половины XIX в. Немцу по рождению, принадлежащему одновременно к состоятельному роду еврейских банкиров, ему, тем не менее, суждено было узнать первые триумфы под итальянским небом, а подлинную родину обрести во Франции.

В отечественном музыковедении творчество композитора в настоящий момент не исследовано в полной мере. Обзор творческого пути Дж. Мейербера и обобщенную характеристику его произведений находим в очерках И. Соллертинского [5], Ю. Кремлева [2], В. Фермана [7], а также в современных публикациях статей Ф. Листа [3], В. Стасова, А. Серова, проявлявших интерес к оперному наследию Дж. Мейербера.

Последние десятилетия отмечены выходом ряда работ, посвященных отдельным аспектам оперного творчества композитора. В их числе выделяется работа М. Черкашиной «Историческая опера эпохи романтизма» [65], в которой результат творческого содружества «Мейербер – Скриб» определяется как «утверждение канона» «большой» французской оперы, составляющей один из подразделов исследования названного автора.

Интерес вызывает и статья Т. Букиной «Французская Grand opera и «музыка будущего»: фрагменты эристического турнира» [1], обращенная к раскрытию различных аспектов полемического противостояния оперных стилей Дж. Мейербера и Р. Вагнера.

Работа Е. Новоселовой «Идиллический мир «больших опер» Джакомо Мейербе-

ра» поднимает чрезвычайно интересную проблематику творчества композитора, выделяя не столько его «героико-исторический» аспект, сколько «идиллический». Анализируя образно-смысловые концепции его ведущих опер, Е. Новоселова приходит к выводу о связи и «привнесении Мейербером на французскую почву немецких традиций бидермайера» [4, с. 121], проявляемых в его произведениях через идеализацию быта, уютного семейного очага, значимости семейных уз и т.п. Так или иначе, выделение подобной стилистической линии в операх Дж. Мейербера представляется, на наш взгляд, вполне естественным и закономерным, учитывая его немецкое происхождение и музыкально-образовательный базис.

Вместе с тем неоднократно подчеркивалось, что творчество Дж. Мейербера представляет собой достаточно сложный симбиоз, в котором «немецкое» качество составляет лишь один из компонентов его многогранного стиля. Сказанное дает возможность многим исследователям охарактеризовать стиль Дж. Мейербера как эклектичный. Последний всегда оценивался как характерная примета французского музыкального театра. Действительно, впитывая в себя особенности различных европейских культур, композитор всякий раз предстает новым и неожиданным. Сочетание этих элементов отнюдь не механистично: из них формируется особый мейерберовский стиль. «Гейне недаром окрестил Мейербера «Джакомо Макиавелли», но он же признал, что «настоящая религия Мейербера – религия Моцарта, Глюка, Бетховена, это – музыка» [6, с. 21].

Начальный этап его биографии и годы юности связаны с Германией. Культурная и талантливая среда семьи крупного берлинского банкира создала идеальные условия для развития таланта будущей знаменитости европейского музыкального театра – иностранные языки, занятия с М. Клементи, Цельтером, аббатом Фоглером, дружба с К. М. Вебером. Штудирование многочисленных партитур, глубокое и всестороннее изучение фуги и контрапункта составили немецкий «базис» его творческой натуры, обобщенный в кантатах, лирической рапсодии «Бог и природа» (1811), а также в первых оперных опытах – «Клятве Иевфая» (на библейский сюжет) и ориентальном опусе «Али-мелек, или Хозяин и гость». Последние прошли незаметно, что заставило Дж. Мейербера задуматься о своем дальнейшем творческом пути.

По совету А. Сальери он уезжает в Италию. Девять лет, проведенные в этой стране – это шесть опер-серия, написанных в итальянском духе, а точнее в духе музыки тогдашнего кумира – Россини и созданных по заказу театров Милана, Венеции, Турина, Падуи. Наибольший успех выпал на долю «Крестonosца в Египте» (либретто Росси) (1824). Однако на родине итальянские оперы композитора не получили признания.

В 1827 г. Дж. Мейербер переехал в Париж, с которым отныне будет связан самый длительный и плодотворный период его творческой биографии. Композитор внимательно следил за художественной жизнью столицы, открыл свой салон, завязал знакомства в театральных и деловых кругах и, самое главное, активно посещал оперные премьеры, среди которых особое его внимание привлекли «Немая из Портичи» Обера и «Вильгельм Тель» Россини, определившие в дальнейшем стиль его будущих «больших» опер.

К этому же периоду относится начало сотрудничества Дж. Мейербера с Э. Скрибом – талантливейшим драматургом и либреттистом этой эпохи, прекрасно ориен-

тировавшимся в театральном мире Парижа, знавшим вкусы и потребности публики. Он был блистательным мастером сценической интриги, его фантазия рождала эффектные и контрастные ситуации, столь характерные для французского романтического театра. На протяжении 30 лет Э. Скриб оставался постоянным сотрудником Дж. Мейербера, создав либретто его лучших опер – «Роберта-Дьявола», «Гугенотов», «Африканки». Э. Скриб также сотрудничал и с другими французскими композиторами – Обером («Немая из Портичи», «Фра-Дьяволо», «Черное домино»), Буальде («Белая дама»), Россини («Граф Ори») и даже Верди («Сицилийская вечерня») и другими авторами.

Первой «большой» оперой, которая сделала Дж. Мейербера парижской знаменитостью стала премьера «Роберта-Дьявола» (1831). Любопытно, что заказ на данное произведение композитор получил от «Комической оперы» и первоначально предполагал создать романтическую оперу с диалогами – типа «Фра-Дьяволо» Обера. В. Э. Ферман указывает на взаимосвязь этой первоначальной концепции оперы с «Фрейшютцем» Вебера, с его мрачной фантастикой, олицетворявшей борьбу добра и зла [7, с. 223].

Однако позднее под впечатлением «Немой из Портичи» Обера и «Вильгельма Телля» Россини, Дж. Мейербер коренным образом переосмысливает жанр своего произведения. Для него теперь очевидно, что «...именно «большая» историко-романтическая опера есть тот музыкально-драматический жанр, который не только соответствует всей накаленной атмосфере предреволюционного Парижа, но и наилучшим образом отвечает его собственным творческим идеалам» [7, с. 223]. В «Роберте-Дьяволе» явственно обозначились важнейшие признаки жанра «большой» оперы. Это эффектный, зрелищный спектакль в пяти действиях, изобилующий ярчайшими контрастами реального и фантастического, столь характерными для романтического театра.

Вместе с тем, по словам М. Черкашиной, «в опере Скриба – Мейербера исчез наивно-патриархальный колорит. Концепция переместилась в «высокую» жанровую среду. Космополитическая европейская публика получила новый, более эффектный вариант легендарно-фантастической оперы – ярко декорированный, парадно-торжественный. Опера предназначалась для большой сцены, была рассчитана на небывалую постановочную пышность. «Роберт-Дьявол» близок не только «драме судьбы» и «готическому» роману – в нем по-своему использована поэтика исторических жанров [9, с. 58].

В 1836 г. уже в Grand Opera достоялась премьера «Гугенотов» – оперы, по праву вошедшей в классический фонд музыкального театра XIX в. Талант Дж. Мейербера достигает здесь высокой зрелости и отточенного мастерства. Драматургические принципы «большой» оперы, окончательно сложившиеся в «Гугенотах», находят отражение и в последующих крупных сценических композициях Дж. Мейербера – «Пророке» (1849) и «Африканке» (1864), строящихся по существу на художественных принципах их предшественницы. При этом большинство отечественных исследователей обычно оценивают «Пророка» как проявление кризисных черт не только «большой» оперы, но и творчества композитора [7, с. 224]. Учитывая появление этого произведения после 1848 г. в период разрушения романтических иллюзий, Ю. Кремлев, с позиций классово-социально ориентированного исследователя 1936 г., оценивает это сочинение как «пасквиль на освободительное народное движение» [2, с. 36].

Более сдержанна, но не менее критична позиция А. Хохловкиной, для которой «...в отношении художественно-музыкальном «Пророк» представляет собой пеструю смесь разнородных элементов и стоит значительно ниже «Гугенотов». Романтический пафос «Гугенотов» все больше превращается в новой опере Мейербера в ходульную и трескучую фразу»

[8, с. 363-364]. Вместе с тем, и современники, и критики последующих эпох отмечали и музыкальные достоинства ее различных номеров. Так «Коронационный марш» из «Пророка» приобрел известность не только в оригинальном авторском варианте, но и в знаменитой фортепианной транскрипции Ф. Листа («Иллюстрации к «Пророку»).

Итог творчеству композитора в жанровой сфере «большой» оперы подводит «Африканка», над которой композитор работал в течение многих лет. Чутко реагируя на вкусы, запросы парижской публики, жанрово-стилевые метаморфозы французского музыкального театра, Дж. Мейербер фактически предвидел в этом произведении появление и расцвет «лирической» оперы.

Таким образом, зрелый парижский период творчества композитора знаменует собой не только кристаллизацию типологических признаков «большой» оперы («Гугеноты», «Пророк», «Африканка»), но и свидетельствует об определенной творческой эволюции Дж. Мейербера от героической оперы в сторону оперы лирической, эволюции, связанной с изменениями социальной обстановки Парижа 40–60-х годов XIX в. Кульминация творчества Дж. Мейербера – «Гугеноты»; «Пророк», поставленный 13 лет спустя, знаменовал собой творческий кризис композитора, а «Африканка» обозначила поиски путей выхода из этого кризиса, поворот от героики в сторону приоритетной роли лирического начала, предвосхищающего стилистику французской «лирической оперы».

Вместе с тем, названные зрелые сочинения Дж. Мейербера демонстрируют общность композиционно-драматургических приемов. Все они представляют собой 5-актную композицию, внешне сходную с французской лирической трагедией Люлли и Рамо и отличающуюся от 3-актной композиции опер Глюка и Спонтини, что свидетельствует о стремлении автора «монументализировать» парижскую оперу,

сделать ее именно «большой». Трехактной схеме, строившейся по принципу «завязка – кульминация – развязка», противостояла более сложная пятиактная композиция «большой» оперы, в которой 1 действие представляло завязку интриги; 2 действие – ее осложнение; 3 – нарастание противоречий, усиление напряжения кульминацией в финале; 4 действие выполняло функцию подготовки гражданской развязки, в то время как 5 действие ее конкретно реализовало на фоне конфликтного взрыва и апофеоза [7, с. 224-226]. При этом подобный «музыкально-драматургический трафарет», реализованный в парижских операх Дж. Мейербера, постоянно обогащался автором в соответствии не только с конкретным содержанием той или иной оперы, но и запросами эпохи.

Одновременно, духовно-смысловой «нерв» драм и трагедий героев зрелых опер Дж. Мейербера определен не только простыми историческими ситуациями, вольными или невольными участниками которых они оказываются, но прежде всего грандиозными религиозными конфликтами на уровне противостояния вер, духовных убеждений. Данный аспект, показательный, как отмечалось выше, для западноевропейской культуры XIX века, находим и в более ранних сочинениях Дж. Мейербера – операх «Клятва Иевфая», «Крестоносец в Египте». Сюжетно-смысловая сторона последней, по мысли Е. Новоселовой, реально превосходит ведущие идеи «Гугенотов». Движущие мотивы сюжета «Крестоносца», противостояние вер и, одновременно, реальность их взаимодействия, реально соотносимы с сюжетными «вехами» и фабульными «поворотами» «Гугенотов» [4]. Фабула «Роберта-дьявола», восходящая к средневековым преданиям, также зиждется на идее христианского противостояния добра и зла в борьбе за душу главного героя, равно как судьбы героев «Пророка» ориен-

тированы на события истории Германии эпохи религиозных войн (XVI век) и движение анабаптизма. Наконец, сюжетные «линии» и кульминационные смысловые «точки» «Африканки» во многом определены антитезами христианского и языческого миров, к которым принадлежат герои оперы. Селика, равно как и Валентина из «Гугенотов», ради высокой любви готова отступить от духовных законов своих предков и пожертвовать собой.

Таким образом, оперное наследие Дж. Мейербера демонстрирует формирование и окончательное становление типологических признаков «большой оперы», к числу которых относят и ее 5-актную композицию, и масштабность массовых сцен, и особую значимость исторической тематики, религиозного противостояния, определяющих в совокупности высокий духовный смысл судеб ее главных героев. Французская Большая Опера – это прежде всего музыка для театра, музыка к выразительной исторической драме и музыка к большим зрелищам.

Литература

1. Букина Т. Французская Grand Opera и «музыка будущего»: фрагменты эристического турнира // Музыкальная академия. – 2004. – № 3. – С. 79-94.
2. Кремлев Ю. Джакомо Мейербер. Очерк жизни и творчества. – Л.: Музгиз, 1936. – 48 с.
3. Лист Ф. Большая опера // Музыкальная академия. – 2001. – № 12. – С. 27-30.
4. Новоселова Е. Идиллический мир «Больших опер» Джакомо Мейербера // Музыкальная академия. – 2006. – № 1. – С. 117-123.
5. Соллертинский И. Мейербер. – М.: Государственное музыкальное издательство, 1962. – 31 с.
6. Сорокина И. Король: К 200-летию со дня рождения Мейербера // Музыкальная жизнь. – 1991. – № 23-24. – С. 19-21.
7. Ферман В. Э. Основные направления в западноевропейской опере XVII-XVIII веков // Ферман В. Э. Оперный театр. Статьи и исследования. – М.: Государственное музыкальное издательство, 1961. – С. 157-184.
8. Хохловкина А. Западноевропейская опера. Конец XVIII – первая половина XIX века. Очерки. – М.: Государственное музыкальное издательство, 1962. – 368 с.
9. Черкашина М. Р. Историческая опера эпохи романтизма: (опыт исследования). – К.: Муз. Украина, 1986. – 152 с.

ПРИНЦИПЫ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ БАЛЕТМЕЙСТЕРА М. ФОКИНА

Метлицкая В.А.

кандидат искусствоведения, доцент Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого

Ключевые слова: художественно-педагогические принципы, театральное-сценическое искусство, классический балет.

Keywords: art pedagogical principles, theatre stage art, classic ballet.

В годы становления Украины, как суверенного и независимого государства, не утратили своей важности проблемы духовного развития народа. Изучение истории художественной культуры, музыкально-сценического искусства сохраняет свою актуальность и сейчас.

В рамках этой тенденции уместна усиливающаяся активность исследователей в изучении творческого наследия выдающихся деятелей русского театральное-сценического искусства, в частности балетмейстера М. Фокина. Освещение и анализ педагогических принципов балетмейстера-новатора, стоявшего на прочных позициях классического балета, в сегодняшних реалиях может способствовать повышению интереса к вопросам музыкально-сценического искусства, а также росту эстетической, профессиональной и, следовательно, духовной культуры всего общества.

Творческая деятельность любого балетмейстера-постановщика включает несколько составляющих. Это возникновение и разработка замысла спектакля, сотрудничество с либреттистом, композитором, художником-декоратором в создании художественной целостности балета, поиск и создание музыкально-пластических образов, решение общей драматургии произведения, реализация замысла постановки. Кроме этого, важным и неотъемлемым компонентом творческой работы балетмейстера-постанов-

щика является его педагогическая деятельность. Она включает обучающую работу отдельно с каждым артистом труппы, с одной или несколькими группами участников, или со всем творческим коллективом в целом. Примером такого единства художественной и педагогической сторон является творческая деятельность М. Фокина.

Для осмысления и анализа принципов художественного воспитания М. Фокина необходимо обратиться к уже существующим разработкам проблемы педагогических принципов обучения. Выделенные современными исследователями [1; 4] общие принципы обучения определяют направление, стратегию и содержание учебного процесса. Знание, умелое объединение и сочетание общепедагогических принципов способствует целенаправленности, организованности и эффективности творческого общения участников и художественного процесса, каким, по своей сути, является процесс создания и постановки балетных спектаклей.

В последние годы все большее значение приобретают тенденции гуманизации и гуманитаризации учебно-воспитательного процесса. Учитывая это, попытаемся сделать проекцию общепедагогических принципов на систему хореографического воспитания М. Фокина. В процессуальности постановки и подготовки его балетных спектаклей эти принципы, бесспорно, имели место. Однако, творческой направ-

ленности деятельности балетмейстера, ее новаторской сути точнее соответствуют принципы художественного обучения, предложенные Г. Падалкой [2, 148]. Среди прочих, украинская исследовательница выделяет принципы целостности, культуросоответствия, эстетической нацеленности, индивидуализации, рефлексивности.

Эпоху М. Фокина и нынешний период разделяет исторический промежуток времени больше, чем столетие. Мы вправе предполагать, что в педагогических и художественных подходах этих эпох должна существовать огромная разница. Однако, многие принципы художественного воспитания, обоснованные Г. Падалкой, отражают передовую научную мысль сегодняшнего дня и перекликаются с новаторскими идеями русского балетмейстера прошлого века.

Принцип целостности, по мнению Г. Падалки, означает «залучення учнів до якомога повнішого охоплення художніх надбань світової культури» [2, 150]. Соответственно, и у М. Фокина данный принцип находит свое отражение в опоре на максимально широкую палитру и колорит национальных художественных культур разных исторических периодов.

Принцип культуросоответствия является общим как для наших современников, так и для М. Фокина. Результаты художественной культуры актуальны и значимы в любой период истории человечества. Достижение ярких творческих успехов в любой художественной сфере немислимо без опоры на весь мировой культурный багаж. И, соответственно, в творческой лаборатории М. Фокина находил свое воплощение принцип, предусматривающий осмысление достижений классического балетного и музыкального искусства как непреходящих культурных ценностей.

Следующий принцип эстетической нацеленности предусматривает, по мнению Г. Падалки, понимание индивидуумом эстетической ценности художественных произведений. Чувство прекрасного, при-

витое с детства и оттачивающееся на протяжении жизни, сформировало М. Фокина-художника, творца, новатора. Для русского балетмейстера этот принцип стал девизом его творческих устремлений: без искусства нет духовной культуры.

Следующий принцип – индивидуализации обучения – предусматривает «... виявлення і збереження ... індивідуальної, емоційно-оцінної реакції, смакових переваг в галузі мистецтва, розвиток здатності до вибору і застосування унікальних, неповторних саме для цієї особистості засобів мистецької творчості» [2, 155]. М. Фокин, будучи хореографом-педагогом по призванию, старался виявити індивідуальні особливості кожного учасника творчого колектива. Он протистояв тенденціям стандартизації і уніфікації, які постійно проникали в художественную культуру, в балет вообще, и в его творческую «лабораторию» в частности. Фонтанирующие идеи и балетные новации М. Фокина были реакцией на косность и штампы в развитии классического танцевального искусства.

Принцип рефлексивности Г. Падалка видит в нацеленности на «... спонування учня в процесі мистецького навчання до співвіднесення власних життєвих позицій, світоглядних установок зі змістом художніх образів, зіставлення цінностей внутрішнього життя із морально-світоглядними позиціями, відтвореними в мистецтві» [2, 158]. М. Фокин, как яркий художник и неординарный постановщик, при создании художественного образа опирался на свое личное видение и интуицию, ориентировался на мир собственных ощущений, богатый эмоциональный багаж, личностную эстетико-мировоззренческую позицию. В целом, художественный принцип рефлексивности содействует формированию духовного мира как драматического актера, так певца, музыканта-исполнителя или танцора.

Обоснованные Г. Падалкой принципы обучения во многом перекликаются с

принципами художественного воспитания М. Фокина. Последние нашли свое реальное воплощение в его оригинальных балетных постановках и продолжают оставаться современно звучащими. Фокинские художественные и педагогические принципы не были сформулированы и озвучены даже в самый активный период его балетных преобразований. И тем не менее, проявившись в новаторских поисках и уникальных творческих находках, эти принципы предвосхитили как различные направления развития современного мирового хореографического и балетного искусства, так и понимание многих во-

просов художественного обучения творческой молодежи сегодняшнего дня.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кузьмінський А.П. Педагогіка: підручник / Кузьмінський А.П., Омеляненко В.Л. – К.: Знання, 2007. – 448 с.
2. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
3. Фокин М. Против течения: воспоминания балетмейстера. Сценарии и замыслы балетов; статьи, интервью, письма / Михаил Михайлович Фокин / [ред. Г.Н. Добровольская]. – 2-е изд., доп. и испр. – Л.: Искусство, 1981. – 511 с.
4. Ягулов В.В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. пед. спец. вищих навч. закл. / Василь Васильович Ягулов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

УКРАЇНСЬКО - ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ: ВІЗІЯ ІВАНА ФРАНКА ТА ПРОЕКЦІЯ НА СЬОГОДЕННЯ

Рожкова Л.І.

доцент, кандидат історичних наук кафедра державно-правових дисциплін та українознавства Сумський національний аграрний університет

Кузьменко Н.М.

ст. викладач кафедра державно-правових дисциплін та українознавства Сумський національний аграрний університет

***Анотація:** у статті аналізуються погляди Івана Франка на історичні та політичні аспекти українсько-польських відносин. Особлива увага приділяється пошуку шляхів подолання протиріч та налагодженню взаєморозуміння та добросусідських взаємин між українським та польським народами.*

Ключові слова: українсько-польські відносини, Іван Франко, історичне минуле, сучасність.

В статье анализируются взгляды Ивана Франко на исторические и политические аспекты украинско - польских отношений. Особое внимание уделяется поиску путей преодоления противоречий и налаживанию взаимопонимания и добрососедских отношений между украинским и польским народами.

Ключевые слова: украинско-польские отношения, Иван Франко, историческое прошлое, современность.

The article analyzes Ivan Franko's views on the historical and political aspects of Ukrainian - Polish relations. Particular attention is paid to finding ways to overcome contradictions and establish mutual understanding and good-neighborly relations between the Ukrainian and Polish peoples.

Key words: Ukrainian-Polish relations, Ivan Franko, the historical past, the present.

У багатогранній творчості українського письменника, вченого, політичного діяча Івана Франка (1856 – 1916 рр.) важливе місце посідає тема відносин між українським та польським народами, які мають не лише спільне етнічне коріння, але й багатівікові політичні, економічні та культурні взаємозв'язки. Сформовані протягом багатьох століть, вони розвивалися у широкому спектрі – від військової взаємодопомоги до гострих конфліктів на культурно – релігійному ґрунті, територіальних претензій і воєнного протистояння. У ряді ґрунтовних статей та досліджень вчений ретельно проаналізував спільні історичні події, що стосувалися двох слов'янських народів, сформулював власне бачення шляхів подолання протиріч та розвитку двосторонніх відносин в майбутньому. Незважаючи на те, що з

часу їх написання минуло понад сто років, ці роботи містять чимало важливих та цікавих ідей, а надто в наш час, і можуть слугувати дороговказом до налагодження ефективного діалогу.

Візія Івана Франка щодо українсько-польських відносин відбиває як історичні обставини, в яких перебували західноукраїнські землі в другій половині XIX – на початку XX ст., так і події життя та творчості письменника, уродженця Галичини. В ті часи це був багатонаціональний край, економічно відстала провінція Австро – Угорщини [1, с.71-73]. Крім українського населення, що складало близько 70%, тут проживали поляки, євреї, німці, та представники інших народів. Спільні соціальні проблеми, важке економічне становище трудівників зближували представників різних національностей, про що неодно-

разово писав І.Франко. У статті «Хуторна поезія П.А.Куліша» (1882) він зазначав, що українці і поляки «живуть...собі не віднини де в суміш, де в близькім сусідстві, і живуть сумирно та згідливо» [2,с.16].

У Дрогобицькій гімназії, де навчався Іван Франко, панували доброзичливі стосунки між учнями. У передмові до збірки оповідань «Рутенці» у 1912 р. письменник згадував про учнівські гуртки: «До кружка належали поляки і русини. Спорів між обома народностями ані в гімназії за моїх часів, ані в тім кружку не було» [2,с17].

Так само почуття солідарності єднало українських та польських селян. У статті «Що буде далі» (1893 р.) І.Франко писав, що на вічах, (зборах) українських селян йому доводилося багато разів чути «вислови гарячого співчуття до польських братів – мужиків...виявлене ненависті до польського народу ми не зустрічали ніде між русинами» [2,с.16].

У 1870- роках у Галичині розгорнувся соціалістичний рух, до якого активно долучилася молода галицька інтелігенція. За участь у діяльності соціалістичних організацій 1877 – 1878 рр. були засуджені українські та польські громадсько-політичні діячі О.Терлецький, І.Франко, М.Павлик, М. Котурницький (псевдонім Е.Кобилянського), І.Мендичеувський, Ф. Цельський, Е.Бжезінський. Як згадував учасник процесу, польський соціаліст, один із засновників Польської соціалістичної партії Болеслав Лімановський, процес став виявом єдності між поляками та русинами і завершився... подачею руки поляка русинам» та заявою М.Котурницького про те що «між соціалістами зникне національна неприязнь, бо ж вони є ворогами всякого гніту, а отже й пригнічення одного народу іншим» [3,с.68]. Про тісну співпрацю польських та українських соціалістів писав і сучасник І.Франка поет Павло Грабовський (1864 – 1902 рр.), засуджений за участь у політичній діяльності до тривалого тюремного ув'язнення, згодом – до заслання у Сибір, у листі, адресованому польсько-

му товаришеві по заслання Броніславу Сорошевському:

*В чаду скаженого прокляття
Потоком кров лили батьки,
Той час минув:ми рідні браття,
Ми – нерозлучні бояки.*

Недаремно ці рядки взяв епіграфом до роману «Букова поляна» видатний польський письменник Збігнев Доміно, автор багатьох творів, в яких знайшла ґрунтовне відображення українська тематика [4,с.493].

Додамо, що на авторів даної статті велике враження справив роман З.Доміно «Сибіріада польська». У високохудожньому творі на документальній автобіографічній основі автор розповів про спільні випробування та поневіряння польських, польсько-українських та єврейських родин із західних областей України під час депортації та сибірського заслання 1940 – 1946 рр.

На формування світогляду І.Франка значною мірою вплинули наслідки революції 1848 р., що винесла на поверхню національне питання в Австрійській імперії. У Галичині традиційно привілейоване становище посідала польсько-шляхетська верхівка. Правлячі кола Австро – Угорщини, яку І.Франко називав «тюрмою народів», провокували національну ворожнечу між українцями й поляками. Як представник нової української інтелігенції (не з колонізованої шляхти), І.Франко чітко окреслив українську національну ідею:

*Не пора, не пора, не пора
Москалеві і ляхові служить!
Довершилась Україні кривда стара -
Нам пора для України жить.*
«Національний гімн» 1880 р.

Ідея здобуття самостійної держави тут сформульована реалістично та чітко: український патріотизм передбачає боротьбу як проти московського, так і проти польського поневолення. У статті «Ukraina irredenta», написаній 1895 р., Франко підкреслює різницю між польським та російським гнобленням України: «Московська плетть була так само дошкульна, як поль-

ська нагайка, та тільки гнала українську націю не на шлях поступу і цивілізації, а в безодню темноти і застою. От тим - то не диво, що свідомість національна і політична серед мас українського народу падає, що обсяг його інтересів звужується до границі власної хаги, власної громади, що розуміння державного устрою стається так само міфологічне, як релігія, як примітивне розуміння природи». [5,с.166]. Головним ворогом України І.Франко вважав не іноземне панування, а глибоко вкорінений страх мало не в кожного українця бути патріотом, шанувати свою національну гідність. В автобіографічному есеї «Дещо про себе самого» (1897) письменник нещадно розкритикував тодішніх русинів (так називали галицьких українців за часів І.Франка), характеризуючи їх як «...расу отяжілу, незграбну сентиментальну, що позбавлена гарту і сили волі, так малоздібну до політичного життя...» [6,с.312-313]. І.Франко задекларував негативне ставлення до політики як царської Росії, так і цісарської Австро-Угорщини до підкорених слов'янських народів.

У статті «Дещо про польсько - українські відносини» (1895) він зазначив: «Український народ, що налічує близько 20 мільйонів і займає великі простори від Сану до Кубані, перебуває вкрай ненормальному становищі. Історія останніх сторіч склалася так нещасливо для нього, що він відстав від своїх сусідів щодо розвитку як політичного і суспільного, так і інтелектуального. Поділений на дуже нерівні частини між двома могутніми державами, в одній з яких усіма засобами політичної влади і адміністративного свавілля утримується на рівні вегетування такою мірою, що навіть його мова там є недозволеним плодом». [5,с.143].

Спираючись на глибокі знання слов'янської історії та культури, вивчення джерел та літератури, І.Франко проаналізував українсько-польські відносини, у тривалій історичній ретроспективі. Він вказував на те, що XIV ст. українська державність розвивалася самостійно. У

польсько – литовську добу, на думку вченого, розпочалося національне та соціальне поневолення українського народу. Значну увагу І.Франко приділяв взаємовідносинам між козацтвом, яке відіграло важливу роль у суспільно – політичних і культурних процесах XVII – XVIII ст., та правлячими колами Речі Посполитої. І. Франко дав негативну оцінку політиці окремих польських правителів, зокрема, короля Стефана Баторія (1533-1586 рр.), за правління якого посилювалося гноблення українського народу [5,с.45].

Нестерпними були знущання магнатів над волелюбним козацьким станом та селянством. Подібну точку зору поділяють сучасні польські історики. Зокрема, Пйотр Кроль у ґрунтовній праці «Польща - нарис історії» зазначає, що шляхта, попри заслуги козаків перед державою, трактувала їх як збунтованих селян. «Чи не найбільшою помилкою була непослідовна позиція владної еліти, яка використовувала козаків як солдатів, але не збиралася визнавати за ними права, що гарантували б їхню свободу й утворення окремого стану. А це спричинилося до великого вибуху 1848 р.» [7,с.78].

Аналізуючи складні українсько-польські взаємини козацьких часів, І.Франко вказує на спільні перемоги над турецькими арміями під Хотиним 1621 р., під Віднем 1683 р., над російською армією під Конотопом 1659 р..

Тривалий конфлікт між шляхтою та козаками поглибив глибоку кризу Речі Посполитої у другій половині XVII ст., що супроводжувалася територіальними втратами і була використана сусідніми державами.

Незважаючи на істотні протиріччя українців та поляків об'єднувала і відсутність власної держави у XIX – на початку XX ст. Не залишилися поза увагою митця складні українсько - польські відносини у період повстання 1863 - 64 рр. Повстанський тимчасовий національний уряд закликав «націю Польщі, Литви й Русі» до боротьби за незалежну Річ Посполиту. Повстання охопило, зокрема, землі Правобережної Украї-

ни. Частина українців стала на бік польських повстанців. Найвідомішою постаттю серед лідерів повстання є офіцер російської армії Андрій Потєбня, який поліг у боротьбі “за нашу і вашу свободу”. Але більшість українців залишилися нейтральними, а то й ворожими польській справі. Причиною нейтрального, а то й ворожого ставлення більшості українців до антиросійського повстання було, на думку І.Франка, прагнення включити до складу нової Речі Посполитої етнічні українські землі до Дніпра. Вчений піддав критиці ідею відновлення Речі Посполитої «від моря до моря», яку сповідувала польська шляхта у ХІХ ст. У статті “Наш погляд на польське питання” (1883) Франко зазначив:» Почуваючи незнищиму історією в нас виховану ненависть до всякого гніту і насилля, ми бажаємо повної національної і політичної свободи і полякам. Але тільки під тим необхідним умовієм, якщо вони раз назавжди зречуться опіки над нами, раз назавжди покинуть думку будувати історичну Польщу на непольських землях, а стануть так само, як і ми, на становищі Польщі чисто етнографічної» [5,с.41-42]. І. Франко ґрунтовно аналізує й критикує наміри польської шляхти втягнути український народ у безперспективну, шкідливу для Польщі боротьбу.

Шовіністичній ідеї «історичної Польщі» вчений протиставляє ідею відновлення національної державності. У «Програмі галицьких соціалістів» (1881р.) І.Франко наголошував на праві кожного народу на політичне самовизначення:»заперечуючи власну державу, тим більше мусимо заперечувати нинішнє панування загарбницьких урядів над народами польським і українським...Немає – бо народів вищих і нижчих:усі є рівними і мають рівне право на вільний розвиток. Наше бажання – щоб польський і український народи здобули незалежне національне існування» [2,с.49].

На противагу звинуваченням із боку шляхетсько - шовіністичних польських кіл у недружньому ставленні до польського народу, мислитель обстоював довго-

тривале мирне співжиття та взаєморозуміння українців і поляків. У згаданому вище автобіографічному есеї, І.Франко наголошував:»Називають мене часто великі польські патріоти ворогом поляків. Що маю сказати на цей закид, ...скажу одверто:не люблю вже занадто великих патріотів і таких, що мають уста повні Польщі, але, серце холодне для неволі польського селянина і наймита. Скептично аналізуючи мій власний український патріотизм, пристосовую ту саму міру і до патріотизму патентованих польських патріотів» [6,с.313].

Думка І.Франка про те, що рівноправні взаємини між українцями і поляками можуть встановитися тільки тоді, коли польська сторона будуватиме державу у власних етнографічних кордонах, виявилася пророцтвом. Видатні особистості, великі друзі України Кароль Войтила (Папа Римський Іван Павло II), Єжи Гедройць, Збігнев Бжезінський та представники сучасної польської політичної еліти прийняли ідею Івана Франка. Тим самим польська держава зміцнила свої позиції на східних кордонах.

У 1991 р. Польща була першою державою, яка визнала незалежність України. З того часу розпочався новий етап політичних, економічних, культурних та релігійних відносин між Україною та Польщею [8,с.37-38]. Інтеграція між двома країнами посилилася після офіційного вступу Польщі до Євросоюзу у 2004 р. та надання Україні безвізового режиму перетину кордону з країнами ЄС 2017 р.

Нині рівноправність і партнерські стосунки між Україною і Польщею - важливий чинник успішного спільного європейського розвитку обох країн та континенту в цілому.

Література

1. Матеріали круглого столу «Іван Франко в культурно-історичному вимірі» (до 160 - річчя від дня народження та 100- річчя із дня смерті). - Харків 2016. - 82 с.
2. Возняк С.М. У пошуках суспільного ідеалу (І. Франко і соціалізм). Монографія. - 2 –е вид., доп. - Івано-Франківськ: Видавничо - дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. - 176 с.

3. Спогади про Івана Франка (збірник. Упорядник О.І. Дей. К.:Дніпро, 1981. 413 с.)
4. Доміно Збігнев Сибірада польська: Роман /Пер. укр. С.Савківа; передмова Є.Лук'яненка. – К.:Голов. спеціаліз. ред. мовами нац. меншин України, 2003. – 502 с.
5. Хрестоматія політологічних статей І.Франка/ Упоряд. Д.Павличко. – К.:Вид. дім «Киево – Могилянська академія», 2006. – 640с.
6. Историчний календар. Наук. - попул. альманах. Вип.7 /Упор. А.Денисенко, С.Грабар, П.Орленко. – К., 2001. – 424 с.
7. Польща – Нарис історії. За ред. Влодзімежа Менджецького та Єжи Брацисевича. Переклад з польської Івана Сварника. – Варшава:Інститут національної пам'яті – комісія переслідування злочинів проти польського народу, 2015. – 368 с.
8. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Історико – краєзнавчі дослідження: традиції та інновації». – Частина I. - Суми – 2016.- 190 с.

ФОРМИ ПОВЕДІНКИ ТА НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ ПОДІЛЛЯ НАПРИКІНЦІ 1920-Х – ПОЧАТКУ 1930-Х РР.

Рубан Володимир В'ячеславович

здобувач кафедри історії та культури України Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

Анотація. У статті частково висвітлено форми поведінки та настрої населення українського селянства Поділля наприкінці 1920-х рр., зроблено огляд окремих наукових досліджень.

Ключові слова: голодомор, геноцид, настрої населення Поділля, хлібозаготівлі, колективізація, розкуркулення.

Key words: famishment, genocide, the position of the population of Podolia, grain purchases, collectivization, dispossession.

Важливим напрямом історико-психологічних досліджень стало вивчення настроїв та поведінки селянства в екстремальні періоди радянської історії – суцільно колективізації та Голодомору. Так, Н. Бем проаналізувала ставлення селян до колективізації та ліквідації «куркульства як класу» у 1930–1931 рр. і виявила численні факти спроб захисту селянами «куркульських господарств». Іноді навіть комсомольці, що із активністю бралися за реалізацію настанов про «побудову світлого майбутнього» відмовлялися брати участь у насильницьких акціях проти односельців [1]. Також дослідниця на підставі численних архівних документів відзначила, що селяни докладно розуміли винуватців страшної трагедії – голоду 1932 – 1933 рр. – більшовицький режим, очолюваний Й. Сталіним [2].

Наступним напрямом досліджень екстремі кінця 1920-х – початку 1930-х рр. став опір селянства в умовах колективізації та голодомору. Якщо історіографія радянської доби інтерпретувала виступи селян як «окремі прояви контрреволюційної боротьби», то після опрацювання нових розсекречених архівних фондів вітчизняні дослідники констатували їх масовий характер. Спочатку опір був ілюстрацією негативного ставлення селян «соціально-

економічних експериментів» компартійних очільників [3].

С. Трухманова [6] проаналізувала реакцію населення подільських міст на заміну традиційної обрядовості радянськими святами. Так, традиційні релігійні свята замінювалися радянськими святами, «комуністичними суботниками». Містяни та інтелігенція по можливості ігнорувала такі зміни, або не проявляла ініціативи в їх участі. У проведенні таких акцій брали участь симпатизи більшовиків, активісти та працівники радянських установ – залежні від місця роботи. На думку дослідниці, впровадження «нового побуту» у 1920-х рр. призвело до несподіваних наслідків серед партійно-радянського апарату. Переважна більшість чиновників – членів партії – завели собі прислугу, забезпечили собі пристойне харчування та житло, що різко контрастувало із загальним рівнем життя населення. Така поведінка та споживацькі настрої партійно-радянського апарату викликали роздратування як у місцевого населення, так вищого політичного керівництва. Останні вбачали у цьому дискредитацію «ідеї соціальної справедливості» [6].

У фонди подільських окружкомів та Вінницького обкому КП(б)У збереглися

інформаційно-аналітичні тематичні доповідні записки окружних відділів та Вінницького обласного відділу ДПУ УСРР про «антирадянські прояви» під час суцільної колективізації та голоду. Частина цих документів мала лише інформативний характер: кількість виселених «куркулів», створених колгоспів, окремі «антирадянські прояви» (висловлювання, «волинки», листівки, «жіночі бунти» тощо), статистичні дані про померлих від голоду по окремих населених пунктах [4].

Водночас секретарі місцевих партійних комітетів отримували тематичні інформаційно-аналітичні доповідні записки про масові повстанські настрої населення області. Начальник Вінницького обласного відділу ДПУ УСРР В. Лєвоцький детально описав секретареві Вінницького обкому КП(б)У М. Алексєєву картину масового спротиву подільських селян «соціалістичній перебудові села» [5].

Аналізуючи архівно-кримінальні справи досліджуваного періоду, можна також визначити типи поведінки селян, сільського керівництва й активістів під час проведення політико-господарських кампаній, у кризових ситуаціях, як-от

розкуркулення, суцільна колективізація, накладання експертного податку, голод, закриття та руйнування сільської церкви тощо.

Література

1. Бем Н. Ставлення українського селянства до ліквідації куркульства як класу та суцільної колективізації сільського господарства (1930 – 1931 рр.) // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 9. – С. 227–243; Бем Н.В. Віддзеркалення аграрної політики сталінського керівництва в настроях українського селянства (1932–1933 рр.) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К.: 2004. – Випуск 8. – С. 490 – 507.
2. Бем Н.В. Морально-політичний стан українського селянства в умовах голодомору // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвідомчий зб. наук. праць. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – Вип. 10. – С. 250 – 284.
3. Васильєв В., Лінн В. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.) / Валерій Васильєв, Віола Лінн. – Вінниця: Логос, 1997. – 536 с.
4. Голод та голодомор на Поділлі: 1920–1940 рр. – С. 169–460.
5. Держархів Вінницької обл., ф. П-136, оп. 3, спр. 8, арк. 29–48; Голод та голодомор на Поділлі: 1920–1940 рр. – С. 240.
6. Трухманова С.Л. Соціокультурні та політичні процеси у містах Східного Поділля, 1920-ті – початок 1930-х рр. [Текст]: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Трухманова Світлана Леонідівна; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К., 2009. – 213 с.

ОЦІНКА РАДЯНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ З ПИТАНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ НАСТРОЇВ І ПОВЕДІНКИ СЕЛЯН ПОДІЛЛЯ В УМОВАХ СУЦІЛЬНОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ТА ГОЛОДРОМУ 1932-1934 РР.

Рубан В.В.

здобувач

У статті розглядається література та джерельна база радянських часів досліджуваного періоду. Проаналізовано стан наукової розробки проблеми рівня і якості життя на Поділлі в умовах суцільної колективізації та голодомору 1932-1934 рр. Вивчено і опрацьовано історіографічну базу поставленої проблеми. Зроблено висновки про те, що створені протягом досліджуваного періоду дослідження з проблем подільського краю, його жителів і аграрної політики, незважаючи на їхню методологічну та ідеологічну спрямованість, становлять значний науковий внесок, який допоможе критично переосмислити історичний процес і по-новому проаналізувати вже відомі історичні факти та явища.

Ключові слова: партійно-радянське керівництво, соціально-економічні процеси, дрібнобуржуазні настрої, радянські люди, селянський повстанський рух.

Останнім часом проблеми динаміки суспільних настроїв радянської доби, реакції на події внутрішньої і зовнішньої політики, сприйняття населенням діяльності вищого партійно-радянського керівництва СРСР постали у центрі уваги вчених.

Дослідники, застосовуючи нові для пострадянського простору методологічні засади, намагаються вивчити історію радянського суспільства через повсякденне життя населення. Дослідження лише перебігу політичних, соціально-економічних процесів подало громадськості однолінійну картину життя населення. Люди у цих дослідженнях виглядали лише виконавцем грандіозних соціалістичних перетворень, ідей керівництва держави тощо. Окремі праці про партійно-радянських діячів СРСР та Радянської України у черговий раз демонстрували політичну лояльність та покірність широких мас населення країни політиці більшовицького керівництва [1, с. 34].

Ще на початку 1920-х рр. деякі вчені у своїх дослідженнях із соціальної психо-

логії почали враховувати психолого-соціологічні аспекти історичних явищ, проводили окремі історичні реконструкції на макорівні і використовували їх для створення певних теоретичних схем. Йдеться про праці П. Блонського, Л.Виготського, С.Рубінштейна, О.Леонтьєва та ін. [2; 3; 4; 5]. Тому, зважаючи на перші спроби створення теоретичних підвалин вивчення поведінки особистості у певному історичному періоді, її реакції на поточні події й явища все таки варто верхню межу радянської історіографії щодо настроїв населення СРСР починаючи із 1920-х рр.

Метою нашого дослідження є аналіз стану наукової розробки проблеми рівня і якості життя на Поділлі в умовах суцільної колективізації та голодомору, реалізуючи такі завдання: вивчити і опрацювати історіографічну базу поставленої проблеми радянського періоду, дати їй оцінку, відповідним чином синтезувати.

Загалом цікавість вчених до історичних подій, у центрі яких знаходиться пересічна людина/особистість, у СРСР почала

проявлятися у 1960-х рр. Тоді почали формуватися теоретичні основи для дослідження історії повсякденності і, як її елемента – суспільних настроїв.

Окремі сюжети щодо настроїв населення зустрічалися у працях дослідників радянської доби у контексті реакції громадян на впровадження програмових засад «диктатури пролетаріату», результатів політико-економічних кроків вищого партійно-радянського керівництва СРСР та Радянської України досліджуваного періоду. Особливу увагу приділяли селянству, яке вважали наскрізь «дрібнобуржуазним» та «соціальною базою дрібнобуржуазних партій».

Перші дослідження із історії аграрної політики більшовиків у 1920-х – 1930-х були надруковані ще на початку 1930-х рр. [6; 7]. Негативна реакція на дії очільників більшовицького режиму – продрозверстка, «червоний терор», конфіскаційна цінова політика щодо сільськогосподарських виробників, репресивні операції стосовно окремих соціальних груп («колишні люди», інтелігенція, куркулів тощо) – інтерпретувалася як «прояви контрреволюції».

Саме у 1930-х рр. закладалася традиція вивчення історії СРСР, що базувалася на вибірковості архівних джерел, ідеологічній за ангажованості, керівній ролі Комуністичної партії та робітничого класу в «аграрних, індустріальних та культурних перетвореннях» [8; 9; 10; 11; 12]. Поява «Короткого курсу історії ВКП(б)» на наступні десятиліття означила ідеологічні канони історії радянського суспільства [13]. Зокрема, сутність нової економічної політики трактувалася лише у форматі заміни продрозкладки продподатком, союзу робітничого класу з селянством. Автори «Короткого курсу...» ігнорували наявність впливу кооперативних організацій, державної торгівлі, державного капіталізму на свідомість та поведінку населення.

Натомість одноосібне селянське господарство оголошувалося безперспективним, акцентувалася увага на його низькій

товарності. Хлібозаготівельні кризи середини та кінця 1920-х рр. пояснювалися «куркульським саботажем», «дрібнобуржуазними настроями» значного прошарку селянства. Особливо наголошувалося на зміні світогляду радянських громадян та формування соціалістичних переконань через модернізацію сільського господарства – перехід від одноосібного господарства до колгоспів та радгоспів. «Змичка між містом і селом» розкривалася через наявність вільної торгівлі, яку, у свою чергу, означили як тимчасовий відступ для використання позабюджетних джерел відбудови народного господарства.

Деякі дослідники у наукових дослідженнях акцентували увагу на колосальній працездатності та підприємництві українських селян в умовах нової економічної політики. Зокрема, П. Лященко писав про «новий стимул підвищення продуктивності сільського господарства, як особиста ініціатива і особиста зацікавленість дрібного виробника і свобода ринкових зв'язків» [14, с. 35]. Він відзначив керівну роль Комуністичної партії у відновленні промисловості, налагодженні торгівлі та у сприянні розвитку соціалістичних елементів на селі.

Подібні оцінки політико-економічної розвитку СРСР та УСРР – УРСР у 1920–1930-х рр. із певними нюансами стали базовими у радянській історіографії. Автори фундаментальних праць акцентували увагу на формуванні у 1920–1930-х рр. нового типу спільноти – «радянські люди». Дослідники типи настроїв та поведінки населення визначали наступними тезами та формулюваннями: «високий рівень патріотизму та трудового героїзму», «масовий трудовий ентузіазм», «єдність і згуртованість радянських людей на будовах соціалізму», «єдність представників всіх національностей у спільній справі (інтернаціоналізм)», «формування соціалістичної самосвідомості» [15; 16; 17].

С. Дровозюк наголошував на важливості з'ясування сукупності чинників, що породжували певні настрої, виявлення механізму їх формування та поширення. При цьому слід врахувати, що настрої з точки зору їх

стабільності, тривалості, емоційної сили, охоплення певний територій становили мінливу картину. Для реконструкції динаміки суспільно-політичних настроїв українського селянства у просторово-часовому та емоційному вимірі необхідно скласти їх детальний реєстр за усіма видами джерел. Дослідник на полягав на істотному розширенні джерельної бази і удосконалення методики аналізу джерел, зокрема, використання кількісних методів дослідження документів, що містять інформацію про настрої [18]. Також деякі історіографічні узагальнення щодо вивчення настроїв селян Н. Бем у контексті дисертаційного дослідження [19].

С.Труханова проаналізувала реакцію населення подільських міст на заміну традиційної обрядовості радянськими святами. Так, традиційні релігійні свята замінялися радянськими святами, «комуністичними суботниками». Містяни та інтелігенція по можливості ігнорувала такі зміни, або не проявляла ініціативи в їх участі. У проведенні таких акцій брали участь симпатичні більшовиків, активісти та працівники радянських установ – залежні від місця роботи.

Т.Дорош проаналізувала спроби більшовицького апарату перевиховати «стару інтелігенцію» та виховати «нову радянську інтелігенцію». Авторка розкрила складні відносини між партійно-радянськими структурами та інтелігенцією, настрої та поведінку останньої у контексті спроби змінити світогляд інтелігенції, позбавити її головної ознаки – осмислення поточної політико-економічної ситуації і спроби запропонувати альтернативні шляхи розвитку країни. Дослідниця вказувала, що більшовицькій владі потрібна була інтелігенція, яка була здатна вирішувати «технологічні питання» впровадження соціально-економічних ідей більшовицьких очільників [20].

Настрої селянства стала предметом вивчення у відомого дослідника селянства Г.Капустян. Вона однією із перших звернула увагу наукової громадськості на інформаційний потенціал матеріалів органів

держбезпеки щодо аналізу перебігу подій в українському селі протягом 1920-х – початку 1930-х рр. Авторка докладно простежила зміну динаміки селянських настроїв в умовах нової економічної політики, зокрема окремі сподівання селян на зміну репресивного компоненту та перехід до прагматичної економічної політики [21, с. 21].

Л. Гриневич обрала для дослідження таку незвичайну професійну групу як особовий склад частин Червоної армії, що дислокувалися на території України. Дослідниця спочатку намагалася виявити динаміку настроїв у період нової економічної політики, суцільної колективізації та голоду, «Великого терору» 1937–1938 рр. [22, с. 379]. Згодом вона поглибила наукові пошуки щодо виявлення типів настроїв командирів та червоноармійців в умовах колективізації та голоду [22, с. 381].

Деякі дослідники вивчали окремі форми опору, зокрема збройний виступ. Так, Р.Подкур простежив динаміку збройного опору радянській владі в УСРР у 1920-ті – початку 1930-х рр. Він зробив висновок, що збройні виступи початку 1930-х рр. стали реакцією на економічну політику більшовицьких керівників та масове насилля представників місцевого партійно-радянського апарату. Автор акцентував, що такі виступи слід трактувати не як «політичний бандитизм», а «антирадянські», «антибільшовицькі» виступи [23, с. 95].

Загалом закордонні дослідники цитували характерні приклади реакції селян на заходи влади в аграрному секторі, висловлювали своє бачення економічного та політичного стану хліборобів. Так, демограф С.Максудов назвав сталінську перемогу над дрібнобуржуазним селянством «Пірровою перемогою». Дослідник акцентував увагу на зміні свідомості українського селянства після терору голодом: «Земля і сільське населення, як змогли, віддячили переможцям. Земля перестала давати врожай, а селянин перестав з любов'ю ставитися до хліборобської праці. Це була страшна і справедлива помста» [24, с. 19].

Б. Кравченко одним із перших дослідників далекого зарубіжжя проаналізував динаміку настроїв українського населення у ХХ ст. [25]. Автор наголосив, що у настрої селян – це віддзеркалення сталінської аграрної політики.

Відомий італійський вчений А. Граціозі провів ґрунтовні дослідження щодо динаміки селянського руху 1917 – 1933 рр., назвавши його «великою селянською війною». Використавши матеріали українських архівів, він означив причини масових повстань селян, особливо відзначивши роль жіноцтва [26].

Таким чином, сучасна історіографія акцентувала увагу на динаміці настроїв населення загалом і окремих соціальних груп або у загальносоюзному, або республіканському масштабі зокрема протягом 1920-х – 1930-х рр. Однак, у дослідженнях не враховувалася регіональна специфіка, їх динаміка, не визначалася типологія.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кон Ф. Феликс Эдмундович Дзержинский: Биографический очерк. – М.: Молодая гвардия, 1939. – 108 с.
2. Блонский П.П. Очерк научной психологии. – М.: Госиздат, 1921. – 94 с.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. Психологические исследования. – М.-Л.: Соцэкгиз, 1934. – 362 с.
4. Рубинштейн, С.Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / АН СССР, Ин-т филос. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
6. Никулихин Я.П. Социалистическая реконструкция сельского хозяйства в первой пятилетке. – М.: Партиздат, 1934. – 143 с.
7. Красавин С.Н. Первые итоги сплошной коллективизации // На аграрном фронте. – 1934. – № 12. – С. 34 – 51.
8. Генкина Э.Б. Советская страна в период перехода к новой экономической политике // Историк-марксист. – 1939. – № 5 – 6. – С. 38 – 66.
9. Минц И.И. Переход на мирную работу по восстановлению народного хозяйства (1921 – 1925 гг.) / И.И. Минц. – М., 1940. – 56.
10. Генкина Э.Б. Переход Советского государства к новой экономической политике (1921 – 1922) / Э.Б. Генкина; Акад. наук СССР, Ин-т истории; Институт истории (Москва), Академия наук СССР. – М.: Госполитиздат, 1954. – 504 с.

11. Кононенко Г.К. Переход к новой экономической политике на Украине (1921 – 1922 гг.): Автореферат дис... канд. ист. наук. – К., 1950. – 21 с.
12. Черненко Н.В. Переход к новой экономической политике на Украине / Н.В. Черненко. – К., 1955. – 35 с.
13. История ВКП(б). Краткий курс. – М., 1938. – 346 с.
14. Ляшенко П.И. Народное хозяйство СССР в восстановительный период (1921 – 1925 гг.) / П.И. Ляшенко // Вопросы истории. – 1953. – № 7. – С. 35.
15. Касьяненко В.И. Проблемы создания материально-технической базы коммунизма: Историограф. очерк. – М.: Мысль, 1973. – 182 с.
16. Синцов Ю.А. Историография советского крестьянства. – М.: Моск. ист.-арх. ин-т, 1982. – 72 с.
17. Довгопол В.М. Робітничий клас України в роки соціалістичної індустріалізації (1926– 1929 рр.). – Харків: Вид-во ХДУ, 1971. – 144 с.
18. Дровозюк С.І. Соціально-політичні настрої українського селянства у 20-30 рр. ХХ ст.: історіографічний аспект / С. І.Дровозюк // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – Вип. 12. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – С.78 – 79.
19. Бем Н.В. Політичні настрої українського селянства в умовах колективізації сільського господарства (історіографічний огляд) // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвідомчий зб. наук. праць. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – Випуск 11. – С. 494 – 507.
20. Дорош Т.О. Аграрна інтелігенція Радянської України (20-і рр. ХХ ст.): соціально-історичний аспект [Текст]: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Дорош Тетяна Олександрівна; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2010. – 246 с.
21. Капустян Г.Т. Влада в суспільно-політичних настроях українського селянства 1920-х років // Історія України: Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). – Вип.14. – К.,2001. – С.237– 251.
22. Гриневич Л. «Школа соціалізму»: політичне виховання й політичні настрої особового складу УВО (1921–1938 рр.) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвід. збірн. наук. пр. – Вип.6. – К.,2002. – С.379 – 392.
23. Подкур Р.Ю. Збройний виступ я радикальна форма опору радянській владі в УСРР у 1920-ті – початку 1930-х рр. (за матеріалами ВУЧК–ГПУ) / Роман Юрійович Подкур//Історія України: Маловідомі імена, події, факти: [зб. статей]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – Вип. 31. – С.90 – 102.
24. Максудов С. Демографічні втрати населення України в 1927 – 1938 роках // Голод на Україні, 1932 – 1933: Вибрані твори / Н. Каратницька (упоряд.) – [Мюнхен], Сучасність, 1985. – С.17-28.
25. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. / Пер. з англ.. – К.:Основи, 1997. – 423 с.
26. Grazioli, Andrea. The Great Soviet Peasant War: Bolsheviks and peasants, 1917 – 1933. – Camb., Mass.: Harvard UP, 1996. – 77 p.

ОРДАЛИЯ КАК ФОРМА ДОКАЗАТЕЛЬСТВА ВИНЫ В ДРЕВНЕВОСТОЧНОМ ПРАВЕ

Гагарина Ольга Игоревна, Косых Елена Семеновна

Студент 1 курса юридического факультета Стерлитамакского Филиала Башкирского Государственного Университета К.и.н., доцент кафедры теории и истории государства и права Стерлитамакского Филиала Башкирского Государственного Университета

Ключевые слова: вина, доказательство, клятва, пытка.

Keywords: wine, proof, oath, torture.

Ордали или Суд Божий – в средневековом процессе допускался, когда исчерпывались все обыкновенные средства суда; стороны могли апеллировать от суда человеческого к суду Божию¹. Он заключался в том, что человек, который настаивал на своей невиновности, подвергался какому-либо испытанию, показывающему, на чьей стороне были высшие силы.

Впервые подобные испытания упоминаются ещё в кодификациях древневосточного права. В законодательстве вавилонского царя Хаммурапи наряду со свидетельскими показаниями, документами и клятвами ордалий широко применялся. Клятва перед богами приносилась по большому количеству поводов: это должен был сделать обвинитель (ЗХ, 1, 126, 131), свидетели (ЗХ, 9), заявитель о краже или пропаже собственного имущества (ЗХ, 23) и о сдаче его на хранение (ЗХ, 120), а также о сумме, уплаченной за товар (ЗХ, 281). В некоторых случаях ответчику по гражданским искам, либо обвиняемому в уголовных преступлениях было достаточно принести клятву богам, чтобы быть свободным от ответственности и считаться невиновным. Считалось, что боги неизбежно отнимут жизнь у клянущегося ложно. Именно поэтому примене-

ние данной клятвы являлось вполне достаточным доказательством подтверждения правоты и оправдания в ряде случаев. Отказ принести клятву богам расценивался как доказательство справедливости обвинения.

В качестве примера использования ордалии в Законах Хаммурапи можно привести ордалию водную. В ст. 2 ЗХ можно прочесть: «Если человек бросит на человека обвинение в чародействе и не докажет этого, то тот, на кого брошено обвинение в чародействе, должен пойти к реке и броситься в нее. Если река овладеет им, то обличавший его может забрать его дом; а если река этого человека очистит, и он останется невредим, то того, кто бросил на него обвинение в чародействе, должно убить; бросавшийся в реку получает дом обличавшего его».

Клятвы имели различие в своем словесном оформлении: брахман клялся своей правдивостью, иначе ему угрожал грех, распространяющийся на последующие поколения; кшатрии клялись сохранностью колесниц и оружия, вайшьи – коровами, зерном и золотом, шудры – всеми тяжкими преступлениями. И если после клятвы с обвиняемым происходила какая-то неприятность, то вина его считалась доказанной.

В Индии существовали следующие виды ордалий: испытание весами (для

¹ Суд Божий // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890. — 1907.

женщин, детей и стариков; их взвешивали по специальной процедуре до и после принесения клятвы, если во второй раз он был легче – считался не виновным); испытание огнем (обвиняемый брал раскаленный предмет в руку и при отсутствии следов ожога считался невиновным); испытание водой; испытание ядом.

Список использованных источников и литературы:

1. Антоненко, Т.Ф. История государства и права зарубежных стран. Древний мир: учебно-методическое пособие /Т.Ф. Антоненко.- Москва: проспект, 2015.-161 с.
2. Вениосов, А.В. История государства и права зарубежных стран: краткий курс / А.В. Вениосов.- Минск: ТетраСистемс, 2012. – 174 с.
3. История государства и права зарубежных стран: Древний мир и Средние века/ В.В. Сажин и др. – Минск: ТетраСистемс, 2012. – 207 с.

ВПЛИВ РЕГУЛЮВАННЯ ВІБРАЦІЙНИХ ПАРАМЕТРІВ НА МАГНІТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАГНІТОЧУТЛИВОГО ПРОТИПУХЛИННОГО НАНОКОМПЛЕКСУ

Шевчук А. В.

студентка, |Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Анотація

Отримані данні щодо високої позитивної кореляції значення площі петлі гістерезису та значень вібраційного впливу на магніточутливий наноконплекс на основі оксиду Fe_3O_4 та магнітного моменту насичення із характеристикою вібраційного впливу для суміші оксиду Fe_3O_4 з протипухлинним препаратом доксорубіцином. Також визначено високу негативну кореляцію значення вібраційного впливу із магнітним моментом насичення магніточутливого наноконплекса оксиду Fe_3O_4 та із значенням коерцитивної сили суміші оксиду Fe_3O_4 та доксорубіцину. За допомогою експериментальних досліджень підтверджено гіпотезу вищої протипухлинної ефективності в порівнянні із дією офіційального доксорубіцину або магніточутливого наноконплекса без електромагнітного опромінення.

Ключові слова: доксорубіцин, електромагнітне опромінення, магніточутливий наноконплекс, магніто-механо-хімічний реактор, магніто-механо-хімічний синтез, наночастинки.

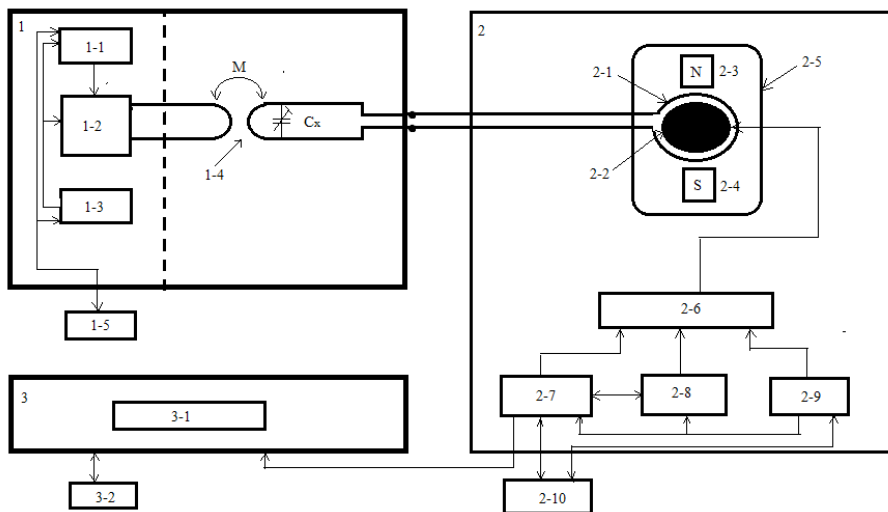
Стрімкий розвиток нанотехнології, який щоденно збагачується завдяки розширенню фундаментальних досліджень, відкриває перспективу застосування новітніх методів для якісно нового рівня терапії онкологічних захворювань. Проблеми створення нових протипухлинних препаратів а також методів їх застосування в процесі тераностики є найбільш актуальними в сучасній онкології. Відсутність вибірковості дії відомих препаратів, а також висока загальна токсичність обумовлює як подальший пошук нових сполук, так і удосконалення лікарських форм існуючих засобів з метою підвищення їх селективності та безпечності. Сучасні нанотехнології дозволять вирішити не лише це завдання, але й досягти багатовекторності в механізмі протипухлинної дії наноконплексу.

Дослідники, що залучені до розробки та удосконалення методів онкотерапії, дійшли висновку що саме таргетна доставка лікарських агентів є фундаментальною

частиною у розробці нових препаратів. Враховуючи здобутки нанотехнології та відомості щодо застосування новітніх лікувальних комплексів в останніх дослідженнях, одним із шляхів вирішення поставлених завдань є використання комплексної дії наночастинок оксиду заліза та протипухлинних препаратів. Завдяки своїм магнітним властивостям та токсичності для деяких клітин ракових пухлин вони можуть стати інструментом як для візуалізації, так і для лікування онкологічних захворювань.

Магніто-механо-хімічний реактор призначений для електромагнітного опромінення та одночасної механо-хімічної активації комплексу мікро- та наночастинок та протипухлинного препарату доксорубіцину. На рис. 1 наведена його структурна схема [1].

В ході виконання роботи було синтезовано та використано в подальших дослідженнях магніточутливий наноконплекс з наночастинами Fe_3O_4 та доксорубіцином.

Рисунок 1 – Структурна схема ММХР: 1 – височастотний генератор, (1-1 – генератор імпульсу, 1-2 – підсилювач потужності, 1-3 – блок живлення, 1-4 – інтерфейс, 1-5 – пульт керування); 2 – механо-хімічний реактор, (2-1 – аплікатор, 2-2 – камера з магнітними мікро- та наночастинками та ДР, 2-3 та 2-4 – постійні магніти, 2-5 – вузол прецизійного керування, 2-6 – електронно-механічний генератор, 2-7 – блок керування, 2-8 – таймер, 2-9 – блок живлення, 2-10 – пульт керування); 3 – частотомір ЧЗ-54 (3-1 – панель індикації, 3-2 – пульт керування)

Наночастинки Fe_3O_4 діаметром 20 – 40 нм, отримані з застосуванням технології електронно-променевого випаровування та конденсації в вакуумі неорганічних матеріалів [2] виготовлені на замовлення в Інституті електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України. Протипухлинний препарат доксорубіцин (Пфайзер, Італія) – антибіотик антрациклінового ряду. Протипухлинна фармакологічна дія викликана подавленням синтезу ДНК та РНК: інтеркалює в подвійну спіраль ДНК між парами азотистих основ та викликає розщеплення ДНК внаслідок утворення вільних радикалів. Крім цього, протипухлинна дія викликана зміною клітинних функцій в результаті зв'язування з ліпідами клітинних мембран та взаємодією з топоізомеразою II.

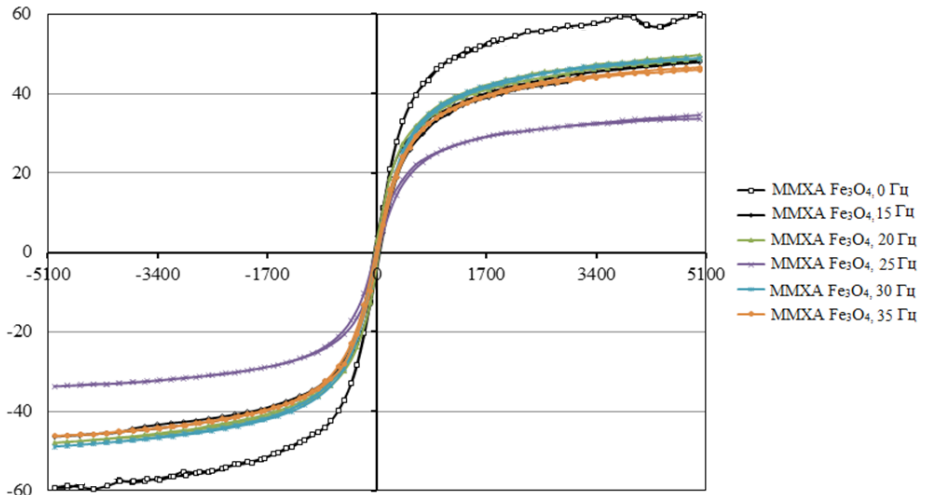
Зважаючи на те, що магніточутливий нанокomплекс містить наночастинки Fe_3O_4 , який є феромагнетиком, та протипухлинний препарат доксорубіцин,

що є діаманетиком, то піддаючись впливу зовнішнього постійного магнітного поля, відбувається явище електронного парамагнітного резонансу та має місце однонаправлена орієнтація спінів електронів речовини. Важливим є вивчення магнітних характеристик магніточутливого нанокomплексу та його залежності від вібраційних параметрів впливу на нанокomплекс [3].

Аналізуючи вищенаведені параметри вібрації магніто-механо-хімічного реактора та проведені раніше технічні, технологічні та біологічні дослідження магніто-механо-хімічно синтезованого нанокomплексу на різних моделях в дослідях *in vitro* та *in vivo* [1], були обрані наступні дискретні значення параметрів вібрації: 15, 20, 25, 30 та 35 Гц. Контрольні зразки досліджувались без вібраційного впливу.

Для дослідження магнітних характеристик використовувались зразки на основі лише опромінених наночастинок оксиду Fe_3O_4 без механічної обробки або магніто-

№	Об'єкт дослідження	Магнітний момент насичення m_s , емо/г	Коерцитивна сила, Гс	Площа петлі гістерезису, ерг/г
1	Fe ₃ O ₄ (опромінений, без механічної вібраційної обробки)	59,70	4,29	1007,9
2	ММХА Fe ₃ O ₄ , частота механічних коливань 15 Гц	48,42	45,69	23,544×10 ³
3	ММХА Fe ₃ O ₄ , частота механічних коливань 20 Гц	49,49	34,40	23,671×10 ³
4	ММХА Fe ₃ O ₄ , частота механічних коливань 25 Гц	34,164	22,90	5653,4
5	ММХА Fe ₃ O ₄ , частота механічних коливань 30 Гц	48,89	9,02	4742,2
6	ММХА Fe ₃ O ₄ , частота механічних коливань 35 Гц	46,44	17,41	3821,4
	Коефіцієнт кореляції Пірсона	-0,62893	+0,041454	+0,797885

Рисунок 2 – Магнітні характеристики зразків Fe₃O₄Рисунок 3 – Петлі гістерезису зразків Fe₃O₄

механо-хімічно активного Fe₃O₄, синтезованого при різних частотах механічних коливань. Аналіз наведених на рис. 2 даних проводився за допомогою критерію Пірсона в середовищі Microsoft Excel 2016.

На рис.3 наведено петлі гістерезису до зразків магніто-механо-хімічно активованого Fe₃O₄. Візуальний аналіз свідчить про те, що досліджені нами зразки відно-

сять до м'яких феромагнетиків у зв'язку з невеликою їх коерцитивною силою.

Проаналізувавши вище наведені данні слід відмітити наступне: для магнітного моменту насичення прослідковується висока негативна кореляція із значенням вібраційного впливу на магніточутливий наноконкомплекс, тобто із збільшенням значення частоти механічних коливань робочої камери магніто-механо-хімічного ре-

актора магнітний момент насичення наноконструкції зменшується (коефіцієнт r -Пірсона становить $-0,62893$). В свою чергу, площа петлі гістерезису має високу позитивну кореляцію із значенням вібраційного впливу (коефіцієнт r -Пірсона становить $+0,797885$). Це свідчить про лінійну залежність між ними. Що стосується значення коерцитивної сили наноконструкції, то тут відсутня позитивна кореляція із значенням вібраційного впливу (коефіцієнт r -Пірсона становить $+0,041454$).

Як зазначено вище, це характеризує наноконструкцію як м'який феромагнетик.

Література:

1. Radiofrequency hyperthermia of malignant tumor, nanotechnology and dynamic chaos / [V. E. Orel, I. B. Schepotin, I. I. Smolanka та ін.]. – Ternopil: Ukrmedbook, 2012. – 448 с.
2. Мовчан Б.А. Электронно-лучевая нанотехнология и новые материалы в медицине – первые шаги / Б.А. Мовчан // Вісн. фармакол. і фармації. – 2007. №12. – С. 5-13.
3. Gao H. Preparation of magnetic polybutylcyanoacrylate nanospheres encapsulated with aclacinomycin A and its effect on gastric tumor / H. Gao. // World J Gastroenterol.. – 2004. – P. 2010–2013.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS SITUATIONS OF STUDENTS FRUSTRATION

Стеценко А. І.

викладач кафедри практичної психології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

The article deals with the psychological and social characteristics, situations of frustration among students. Substantiated causes and effects of frustration in the student's age. Pointed out in a constructive and destructive values of frustration for the training activities.

Keywords. frustration, frustration tolerance, current frustration situation for students, frustration reaction.

During the age of youth completed the process of biological maturation, one of the most important needs of the individual becomes the intellectual development, in interpersonal relationships important to communicate with peers, especially with the opposite sex, continuing self-development and self-improvement.

There is a significant alteration of personality, caused by changes in the social situation of development. These changes are associated with the entry to higher education, start work. In this age, the young man should independently make and implement decisions, develop life plans, build their own lives. It goes from knowledge of the world to its transformation, begins to assert himself in his vocation.

However, quite often put student goals can not be attain due to certain circumstances causing negative emotional experiences and state of frustration.

Inability to meet social Etalon leads students into a state of internal conflict, dissatisfaction with themselves, frustration.

Frustration is diverse in its manifestations. Each person in their own way responds to the same stimuli. It gives the right to speak of both objective and subjective prerequisites of frustration. In the case of frustration will cause interference in the activities of different actions that can lead to overcoming difficulties, or to abandon the activity.

The mental state of frustration has socio-cultural, role-conditioning. The type of re-

sponse to a problematic situation or experience frustration always associated with the revision of forms, creative thinking goals and borrowed funds. Educational activity is always connected with action frustruyuchy situations that arise primarily in communication and organization activities.

The problem of students' frustration is particularly acute at the primary level education in high school. Unsuccessful students are frustrated, rigid and have lower levels of professional orientation [2].

The strongest frustration situation for students are as follows [2]

- 1) the complexity of the test material;
- 2) own laziness and disorganization;
- 3) excessive emotion, excitement in the responses;
- 4) the diversity of their interests;
- 5) The negative attitude of the teacher.

During adaptation significantly increase energy costs organism, physiological changes are noticeable. Under conditions of high loads slowly normalized functional systems, and overcoming minor complications becomes physiological higher "weight", affects the overall health and mental life of the student. Consequently, the condition often occurs as a result of frustration dezadaptatsiynyh processes.

The effectiveness of social adaptation of student obviously depends on how adequately it is experiencing the outside world and the complexity of the experience of his inner world. The degree of adjustment to college life as reflected

in the consistency of its internal necessities of its capabilities to implement these necessary in a particular situation learning in high school. The desire to attain a higher first-year special education and his inability to carry through contact with insurmountable obstacles is to frustration situation.

Increased educational material, the use of innovative teaching methods, monitoring and assessment require students to significant mental, emotional and physical stress [3]. These phenomena give rise to situations of stress, anxiety, frustration and anxiety in students that adversely affect their emotional state during the learning process.

Frustration arising in the learning process can cause unwanted changes on a personal level of the individual. The most common effects of frustration in the study are:

- direct the most generalized impact on the individual, the formation of negative traits;
- blocking learning goals in high school, re-motivation system through depreciation reasons relating to the content and specific relevant professional activities;
- depreciation chosen specialty;
- destruction of positive thoughts about yourself, your professional skills, personal qualities, reducing claims and self-esteem;
- blocking positive thoughts about your academic group (group course faculty), the teaching staff and university administration [3].

Students who have high performance, self-esteem, ability to defend their point of view and high communication skills, experience your future as a problem to a lesser extent than their peers with low relevant indicators.

Researchers argued that failures in social life affect self-esteem when individuals associate with their own low level of success [4].

Young people with low self-esteem have difficulty with adequate analysis and understanding of complex situations. Depression and even suicidal tendencies are correlated with low self-esteem. Self-esteem is very important for the essence of the individual. This is a sig-

nificant part of the conscious personality. Persons with high self-esteem are better adapted to deal with personal and social problems, have high levels of effective execution of tasks and better motivated to achieve goals

Experience of frustration manifested disappointment, general discomfort, anxiety, fear, anger, directed both outward and inward. Excessive mental tension when frustration is caused by many factors: weight situation, experience out of such experiences, mental rigidity or mobility functional structures that provide activities debut in student life.

Based on this we can say that the emergence of frustration situations more typical first-year students because at this stage the revaluation of values and outlook, adapt to the learning process and the formation of new life meanings.

However, frustration can occur not only in the first year students. Peak professional personality mismatch between training, according to various authors (V.A Sonin, VT Lisowski, J. Kalderheda) are in the second year. Among the difficulties faced by students marked the wrong idea about future profession, professional goals uncertainty, incorrect subjective model of training activities [5].

To the frustration of reactions can be classified and rigidity. Rigidity is considered by many authors as a failure of the individual subject to the demands of the objective situation, change behavior, to transform the psychological setting.

Students can not change their behavior, to reorganize problematic material, adjust program activities. The degree of flexibility to respond frustrations and problems situations and determine the degree of compliance with the individual requirements of the particular situation. Rigid type of response conflict is stable personality characteristics and prevents the release of "beyond the situation", "beyond what is necessary."

It is important to emphasize that students their feelings seem unique. To some extent, isolates them from others and makes the experience even more painful, increases fears.

There is a vague idea about yourself, the apparent inability to understand everything in their desires and capabilities. There has also been a disappointment, uncertainty in their own abilities and talents.

In the student's age increase selectivity friendship accompanied by increasing their stability. Young people are capable of deep empathy and self-disclosure, forgiveness. In early adolescence characterized by idealization of the friends and friendship [4]. Needing a strong emotional attachment students can not ignore the real as a partner and create the desired mental images. Inconsistency real image data characterization partner causes frustration situation, and consequently leads to solitude and separation of the student or to search for and idealization of the new object communication.

Changing the nature of communication with peers. The number of friends by changing the quality of friendship, she becomes intimately personal significance. There is growing importance of individual contacts and emotional attachment.

There is a growing need in the opposite sense from others peers with whom communication is confessional. With best friend or girlfriend discussed the most urgent feelings that are associated with various life events. Friendship requires mutual understanding of domestic intimacy, openness. They are based on the relation to another as yourself and maintain self-esteem. Tension in the relationship arises only when sociability is self-centered, if not detected interested in feelings and thoughts other [1].

Frustration situation communicative nature can occur not only when dealing with peers. So, important communicative area for student (any course) is to communicate with the opposite sex. Especially it is about feeling love. In the first student hobbies important role played by imagination. Their dreams of love expressed desire of the individual to a close emotional contact, understanding, psychological intimacy.

However, dissatisfaction with their emotional needs, sharp rejection of the selected

object love causes the emergence of frustration and prolonged exposure and causing neuroses. And the power of emotional attraction can determine the nature and frustration, that if emotional attraction too strong, there was frustration can spread to all spheres of the student, particularly evident in the deterioration of educational activities, isolation from others, loss of interest, and sometimes the meaning of life.

Frustrated individuals unhelpful and inflexible to respond to the events of the world, they are incommunicable prone to tear anger on others. Frustration is unconscious psychological defense mechanisms which upsets the balance in the relationship of the individual with the social environment.

Frustration as the inability to meet the needs of self-esteem, approval of significant adults and peers is one of the determining factors of the socially maladjusted behavior among adolescents. Their tendency to commit antisocial acts in certain frustration situations can cause character accentuation.

An important aspect of the study features students experience situations of frustration is to analyze their social group roles. In the study of frustrations that arise in the process of interaction between the individual and the group, it is important to keep in mind that if a person has frustration in the secondary for a group who do not have stable and high personal value, such frustration is usually quickly overcome and leave no visible trace in the psyche personality.

When the person has frustration in their reference and reference groups and by these groups, then the consequences can be very serious and even tragic. Accordingly, can form stable protective tendencies mechanisms and their complexes, as well as protective strategies that deeply and steadily transform the structure and orientation of the individual.

One of the factors that prevent and overcome the psychological effects of experiencing frustration situations, acts frustration tolerance, which is regarded as personal property, describes the ability of the individ-

ual to self-preservation for frustration effects of environment on personality.

Frustration tolerance formed as personal property under the influence of many factors and circumstances that determine the overall positive orientation of the individual is the basis of which the individual's capacity to build positive relationships with others and society as a whole and create a positive image of their own future.

Frustration tolerance as a personal resistance to destructive factors are in terms of activity, is essential in professional development specialist.

As the psychological mechanisms that provide constructive overcome frustration are the following [2]

1) understanding the phenomenon of frustration and frustration factors;

2) awareness of the destructive and constructive expressions of frustration, their causes;

3) behavioral flexibility (as opposed to rigidity, conservatism);

4) stress, self-regulation and self-destructive mental emotions (anger, anxiety, depression)

5) activation of internal resources in order to increase self-esteem and develop self-confidence;

6) communicative culture;

7) positive attitude and taking responsibility for themselves to achieve their goals.

Using these mechanisms will allow students to reduce the manifestation of frustration situations and increase emotional stability and control.

Frustration and frustration tolerance are not only preventing, but also stimulate the cognitive capacity of the individual with

purpose of constructive problem solving and contribute to the development intellectual and analytical skills. It allows the ability to find over exit alternatives and predict possible consequences difficult situation, will harden, increase emotional stability and the most productively influence the emotional and volitional.

References:

1. Дацун О.В. Особливості психологічної діагностики емоційного стану студентів / О.В.Дацун // Вісник Національного авіаційного університету. - Серія: Педагогіка. Психологія Вип.2, 2009 С.102-104.
2. Дубовицкая Т.Д., Эрбегеева А.Р. Проблема фрустрации у студентов на начальном этапе обучения в вузе / Т.Д.Дубовицкая, А.Р.Эрбегеева // Высшее образование сегодня. – 2008. № 9. – С. 54-57.
3. Дегтярьов Д. Психологічний аналіз особливостей реагування підлітків у ситуації фрустрації / Д. Дегтярьов // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – Т.2. – С.50-54
4. Коростелева И. С., Ротенберг В. С. Поисковая активность и проблемы обучения и воспитания / И.С.Коростелева, В.С.Ротенберг // Вопросы психологии. 1988.
5. Нагоркина О.В. Социально-психологическая адаптация студентов в вузе в условиях развития студенческого самоуправления : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук : 19.00.05 / Нагоркина Ольга Васильевна ; 2006 [Саратовский государственный университет им. Н.Г.Чернышевского]
6. Amsel A. Frustration Theory: an analysis of dispositional learning and memory / A.Amsel – New York: Cambridge Universe Press, 1992. – 278p.
7. Ellis A. Overcoming Resistance: A Rational Emotive Behaviour Therapy Integrative approach. New York: Springer, 2002. – p 294.
8. Rosenzweig S. Adolescent Form supplement to the basic manual of the Rosenzweig Picture-Frustration (P-F). – Study. St. Louis, MO: Rana House, 1981
9. Todd D.Little, Philip C. Rodkim, Patricia H.Hawley. Aggression and adaptation: The Bright side to bad behaviour. Routledge, 2013 – 312 p.

РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ САМОПІЗНАННЯ

Рубель Е.А.

студентка 667 групи

Миколаївського національного університету

імені В. О. Сухомлинського

Науковий керівник – *Іванова Т.М.*

Статтю присвячено дослідженню, яке полягає у проведенні теоретичного аналізу проблеми ідентифікації самого себе та інших, розумінню поняття «рефлексія». У статті ми висвітлили сутність даних понять та їх значущість у нашому житті.

Ключові слова: рефлексія; самопізнання; ідентифікація; контактність, спілкування.

Постановка проблеми: Головна проблема – це вміння зрозуміти самого себе, а тобто це самопізнання. Щоб людина змогла навчитися спілкуватися з іншими, вона повинна зрозуміти, чого саме вона хоче від цього спілкування і як вона буде сприймати і сприйматися.

Мета статті: розкрити сутність понять «ідентифікація» і «рефлексія» та їх значення у самопізнанні.

Виклад основного матеріалу. Під механізмом розуміється зазвичай те, що забезпечує функціонування будь-якої системи. Самопізнання є одним з механізмів функціонування самосвідомості. У той же час і самопізнання має свої власні механізми, які визначають його діяльність, сприяють початку і завершенню актів пізнання себе. До таких механізмів відносяться ідентифікація і рефлексія. Ідентифікація дає можливість ототожнення з ким-небудь або чим-небудь, а рефлексія, навпаки, відсторонитися від предмета аналізу, подивитися на весь процес як би з боку. Ми докладніше зупинимось на предметі нашого дослідження рефлексії. Рефлексія – звернення назад, тобто здатність людини неодноразово звертатися до початку своїх дій, думок, вмінь стати в позицію стороннього спостерігача, міркувати над тим, що ти робиш, як пізнаєш, в тому числі і самого себе. Рефлексія – це механізм подвоєного, дзеркального взаємовідображення суб'єктів. Цими суб'єктами можуть

бути як люди (ідентифікуючи з іншим, людина дивиться на себе його очима), так і різні Я: Я-пізнає, Я-пізнаване, Я-спостерігаюче одночасно за Я-пізнає і Я-пізнаваним.

Добре суть рефлексії виражена в останніх рядках одного англійського вірша в перекладі С. Маршака: Він цілував вас, здається? Боюся, що це так! Але як же ви дозволили? Ах, він такий дивак! Він думав, що заснула я і все уві сні стерплю, іль думав, що я думала, що думав він: я сплю! Художня література, поезія рясніють рефлексивними образами, коли герої думають за інших або думають за самих себе. Це те ж саме, як з самим собою грати в шахи або спілкуватися з самим собою, використовуючи методу двох стільців (Людина сідає на один стілець і починає, наприклад, нападати, звинувачувати, соромити чи хвалити себе ж, нібито сидить на іншому стільці. потім пересів на цей другий стілець, сам же відповідає собі, нібито сидить на першому стільці.) Найбільш яскраво проілюструє рефлексію, рефлексивне мислення завдання «Про трьох мудреців», яке використовують психологи для діагностики рефлексивного мислення.

Завдання: на дорозі сиділи три мудреця і сперечалися про те, хто з них мудріший. В цей час проходив якийсь чоловік, і вони звернулися до нього за допомогою у вирішенні суперечки. «Добре, – сказав пере-

хожий. – Ось у мене в мішку п'ять ковпаків: два білих і три чорних. Я непомітно одягну на вас по ковпаку, і хто першим здогадається, якого кольору ковпак на його голові, той і буде наймудрішим з вас. Закрийте очі!». З цими словами перехожий надів на кожного мудреця по чорному ковпаку, а два білих сховав у мішок. «Відкрийте очі! Хто ж першим здогадається, який ковпак – чорний або білий у нього на голові?» Довго сиділи мудреці, дивлячись один на одного. Нарешті один з них впевнено вигукнув: «На мені – чорний ковпак!» Як він здогадався? Це завдання пропонують вирішити психологи самостійно, а потім порівняти рішення з тим, як вона дійсно вирішується. Рішення: Перший мудрець бачить, що на двох інших мудрецах чорні ковпаки. Проведемо міркування з позиції першого мудреця: – На головах моїх сусідів чорні ковпаки. Який же ковпак на мені? Або білий, або чорний. Припустимо, на мені білий ковпак. Тоді другий мудрець повинен бачити перед собою один білий ковпак і один чорний. Як в цьому випадку він повинен міркувати? Міркування за другого мудреця: – Переді мною один білий і один чорний ковпак. Каой же ковпак на мені? Припустимо білий... Але тоді третій мудрець повинен відразу здогадатися, що на ньому – чорний ковпак. Але він мовчить! Значить, на мені має бути не білий, а чорний ковпак. На другий мудрець не робить цього висновку, він теж мовчить! Значить, на мені не білий ковпак, а чорний ковпак! Таким чином, щоб вирішити задачу, потрібно міркувати послідовно за самого себе, за другого мудреця, і за третього мудреця. Це і є рефлексивне міркування. Повертаючись до рефлексії як до механізму формування самопізнання, слід зазначити, що зачатки рефлексії виникають тільки у дитини дошкільного віку, а як новоутворення особистості рефлексія розвивається у молодших школярів. Та й у дорослих людей нерідко здатність до рефлексії продовжує залишатися на досить низькому рівні. Цим і пояснюються деякі

складності пізнання навколишнього світу, в тому числі і самопізнання. У психології розрізняють кілька видів рефлексії: комунікативна – її об'єктом є уявлення про внутрішній світ іншої людини і причини його вчинків. Тут рефлексія виступає механізмом пізнання іншої людини; особистісна – об'єктом пізнання є сама особистість, її властивості і якості, поведінкові характеристики, система відносин до інших; інтелектуальна – проявляється в ході вирішення різного роду завдань, в здатності аналізувати різні способи вирішення, знаходити більш раціональні, неодноразово повертатися до умов завдання. Якщо виділяти послідовність роботи рефлексивного механізму, то таких етапів, А.А. Тюків виділяє шість, а саме: 1. Рефлексивний вихід – здійснюється тоді, коли іншими засобами і способами неможливо пізнати іншу людину і самого себе. 2. Іntenціональність (інтенція – спрямованість) – спрямованість на об'єкт рефлексувань, виділення його серед інших об'єктів. 3. Первинна категоризація – вибір первинних засобів, за допомогою яких здійснюється рефлексування. 4. Конструювання системи рефлексивних коштів – вибрані первинні засоби об'єднуються в деяку систему, що дає можливість більш цілеспрямовано і обгрунтовано перевірити рефлексивний аналіз. 5. Схематизація рефлексивного змісту – проводиться за рахунок використання різних знакових засобів: образів, символів, схем, мовних конструкцій (наприклад, щоб вирішити задачу про мудреців, можна їх намалювати або зобразити схематично – це організовує рефлексивне пізнання). 6. Об'єктивізація рефлексивного опису – оцінка і обговорення отриманого результату; в разі, коли результат незадовільний, процес рефлексії запускається знову. І на завершення відзначаємо, що дія рефлексивного механізму з точки зору самопізнання в ході ідентифікації з іншою людиною і з самим собою не менш важлива і теж має місце бути. Ідентифікуючи себе з іншим, людина виділяє свої і його особис-

тісні риси, способи поведінки, особливості відносин і спілкування. Далі все це піддається рефлексивному аналізу, в ході якого виявляються причини існування тієї чи іншої якості або скоєних вчинків, відбувається їх оцінка, потім йде процес перенесення цих характеристик на себе і здійснюється порівняння. В результаті більш глибоко розуміються як особистісні особливості іншого, так і власні риси і властивості особистості. Можливий і інший варіант. Ідентифікуючи з іншим, особистість починає дивитися на себе як би його очима, в результаті виявляє відмінність його погляду на себе зі своїм власним, що також сприяє поглибленню самопізнання. Це дає можливість подолати дію законів інтоєкції, сформувати про себе більш адекватне і цілісне уявлення.

У разі ідентифікації з собою можливі найрізноманітніші варіанти самопізнання з включенням рефлексивних механізмів. Вони визначаються тим, з яким своїм Я ідентифікується людина: Я – пізнає, Я-пізнаваним, Я-ідеальним і т.п., по-друге, наскільки повно і адекватно людина може підібрати засоби рефлексувань, створити з них цілісну систему. Аналізуючи свою комунікабельність, особистість відзначає такі особливості: – визнає дану якість як свою сильну сторону; – встаючи в позицію інших людей, також відзначає наявність цієї риси; – в той же час виявляє, що особливої потреби спілкування з широким колом людей він (вона) не відчуває, а комунікабельність виникла на основі напелегливої роботи над собою. Виділяє та-

кож і першопричину, що спонукала до цієї роботи; – зазначає, що, незважаючи на комунікабельність, до сих пір зберігаються деякі труднощі у встановленні першого контакту, особливо з людьми більш старшого віку; – виявляє деякі усталені програми, які варіюються в залежності від співрозмовника, мовленнєві засоби і штампи, стереотипи і т.д.

Рефлексування – це складна робота, що вимагає часу, зусиль, певних здібностей. У той же час саме рефлексія дозволяє подолати недоліки, якими володіє ідентифікація, зробити процес самопізнання більш цілеспрямованим і усвідомленим. Справедливим буде сказати і про те, що в ряді випадків виражена здатність до рефлексування може і заважати, так як людина починає займатися нескінченним аналізом, який не допомагає, а заважає створенню образу Я, породжує пасивну орієнтацію в процесі взаємодії із зовнішнім світом.

Отже, ідентифікація і рефлексія – це два взаємопов'язаних механізму самопізнання. Ідентифікація дає можливість уподібнитися пізнаваного в інших і в собі, рефлексія – як би відсторонитися і проаналізувати пізнаване з різних позицій, з встановленням причинно-наслідкових зв'язків.

Список використаної літератури:

1. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: Учеб. пособие для студ. Сред. Пед. учеб. заведений. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 256 с. - с.51-55.
2. Орлов Ю.М. Самопознание и самовоспитание характера. – М., 1987.
3. Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. – М., 1995.

ВПЛИВ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Стукалова Т.Г.

ст. викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти Сумського ОІППО

Початок ХХІ століття приніс для нашої держави ряд випробувань, які негативно впливають на моральні цінності особистості: соціально-економічне становище українського суспільства, зниження рівня життя більшості населення, його розшарування, знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, невизначеності в оцінці подій історичного минулого українського народу.

В таких умовах зростає актуальність патріотичного та духовного виховання молодого покоління, переоцінки цінностей у дорослих, пов'язаних з формуванням національної свідомості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Основи національного виховання закладено вітчизняними філософами та громадськими діячами – Г. Сковородою, М. Драгомановим, М. Грушевським. Значний внесок у висвітлення проблеми розвитку патріотизму, національної свідомості особистості зробили роботи І. Беха, Н. Косарева, І. Підласого, М. Рагозіна, Г. Сороки, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської та інших.

Існування України – це результат тисячолітньої боротьби українського народу за право мати свою національну державу. Із тисячі народів і народжень і народностей лише двісті перетворилися нації, утворили свої держави, і Україна, як держава посідає гідне місце серед інших країн світу.

Кожна сторінка історії нашої держави – це постійна боротьба, позитивні та трагічні події, видатні та звичайні українці, розквіт чи занепад національної освіти; все що було спрямоване на формування вільної і незалежної у своїх прагненнях нації,

здатної знов і знов відроджуватися й гордо йти через століття, розвиваючи рідну культуру й економіку, будуючи свою державу.

Сьогодні робить черговий виклик для українського суспільства, постала необхідність розв'язання на державному рівні найгостріших проблем, пов'язаних з вихованням патріотизму, формуванням національної свідомості населення України.

Відповіддю виклику є Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, як основа консолідації суспільства та зміцнення держави.

Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству,

аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Освіта повинна стати осередком формування громадянина України, взяти на себе відповідальність за виховання патріотизму та національної свідомості у підростаючого покоління. Національна освіта повинна зробити головний акцент на формування особистості, здатної перетворити свою країну у високорозвинену європейську державу.

Сьогодні відбувається активний захист існування української незалежної держави, забезпечення її стабільного розвитку, водночас триває процес формування громадянського суспільства, а це передбачає пріоритет людини і нації, всебічний розвиток духовності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція національно-патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/5397/>. – Назва з екрану.
2. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. № 641.

КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ КЛЮЧЕВЫХ ЗНАНИЙ И УМЕНИЙ СОТРУДНИКА ТУРИСТИЧЕСКОЙ ФИРМЫ

Walery Okulicz-Kozaryn

Dr.hab, MBA, profesor

Klaudia Cierpień, Paulina Jędryka, Kinga Sosnowska

studenci Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Ключевые слова: туристическая фирма, знания и умения, сотрудник туристической фирмы

Целью исследования есть качественный анализ ключевых знаний и умений сотрудника туристической фирмы. Исследование выполнено в Польше в течение 2017 г. в рамках: научного Гранта «Проблемы занятости и регулирования трудовых отношений в отраслях экономики» (номер государственной регистрации 0114U006190, Днепропетровск, Украина) при поддержке Международной научной группы (Беларусь, Польша, Сербия, Россия, Украина).

Основные методы исследования: анкетирование респондентов [1], статистика [2], ранжирование.

В анкетировании приняли участие студенты очной формы обучения Академии Яна Длугоша в Ченстохове (Польша). Это были

студенты одной академической группы в количестве 15 человек. Отметим, что сферой их профессиональных интересов есть система государственного управления – специальность «Администрация». Респонденты оценили ключевые компетенции сотрудников и директоров туристических фирм. Количество респондентов не может дать гарантированной количественной оценки. Оно позволило выполнить лишь качественный анализ.

В настоящей статье приведен качественный анализ ключевых знаний и умений сотрудника туристической фирмы (таблица).

Закключение

Качественный анализ ключевых знаний и умений сотрудника туристической

Таблица

Компетенции «знания и умения в профессиональной сфере» (оценка компетенций сотрудника туристической фирмы со стороны директора туристической фирмы)

№	Компетенции	Значение		
		Mx	δx-1	Рейтинг
1	Знания теории управления	5,87	4,21	5
2	Знания общей педагогики	6,13	3,09	6-7
3	Знания общей психологии	6,6	2,56	10
4	Знания теории мотивации	5,6	3,4	2-3
5	Знания в области экономики	6,2	2,62	8
6	Знания в области маркетинга	6,73	2,81	11
7	Знание теории инновации	6,27	3,33	9
8	Знания законов	5,67	2,53	4
9	Владение иностранным языком	5,6	3,22	2-3
10	Общая эрудиция (широкое мышление)	6,13	3,46	6-7
11	Знания по предмету, который он ведёт	5,2	3,95	1

фирмы (со стороны директора туристической фирмы) показал три ключевых компетенции:

- Знания по предмету, который он ведёт,
- Знания теории мотивации,
- Владение иностранным языком.

Источники:

1. Окулич-Казарин В.П. Экономика в Польше: как влияют компетенции идеального директора школы на бизнес в образовании? / Экономика и бизнес: теория и практика. – № 12, 2016 г. – с. 85 – 88.
2. BUS_9510_Business_Ethics_2, 2011, Textbook for the Program «Masters of Business Administration». – USA. NY. Kingston University. – 122 p.

КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ ПЕРСОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СОТРУДНИКА ТУРФИРМЫ

Walery Okulicz-Kozaryn

Dr.hab, MBA, profesor

Klaudia Cierpień, Paulina Jędryka, Kinga Sosnowska

studenci Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Ключевые слова: туристическая фирма, персональные компетенции, сотрудник туристической фирмы

Цель исследования: качественный анализ персональных компетенций сотрудника туристической фирмы. Исследование выполнено в Польше в течение 2017 г. в рамках: научного Гранта «Проблемы занятости и регулирования трудовых отношений в отраслях экономики» (номер государственной регистрации 0114U006190, Днепропетровск, Украина) при поддержке Международной научной группы (Беларусь, Польша, Сербия, Россия, Украина).

Основные методы исследования: анкетирование респондентов [1], статистика [2], ранжирование.

В анкетировании приняли участие студенты очной формы обучения Академии

Яна Длугоша в Ченстохове (Польша). Это были студенты одной академической группы в количестве 15 человек. Отметим, что сферой их профессиональных интересов есть система государственного управления – специальность «Администрация». Респонденты оценили ключевые компетенции сотрудников и директоров туристических фирм. Количество респондентов не может дать гарантированной количественной оценки. Оно позволило выполнить лишь качественный анализ.

В настоящей статье приведен качественный анализ персональных компетенций сотрудника туристической фирмы (таблица).

Таблица

Персональные компетенции сотрудника туристической фирмы (оценка со стороны директоров туристических фирм)

№	Компетенции	Значение		
		Мх	Бх-1	Рейтинг
1	Любовь к управленческой деятельности	7,40	4,17	10
2	Внимательность	5,87	3,31	4
3	Память	7,80	2,57	12
4	Логика	6,00	3,30	5
5	Творческие способности	6,33	3,18	6
6	Лидерские качества	7,47	3,31	11
7	Честность	5,40	4,19	2-3
8	Ответственность	5,40	3,94	2-3
9	Самостоятельность	4,47	2,67	1
10	Стрессустойчивость	6,73	2,69	7
11	Справедливость	7,00	3,05	8
12	Коммуникабельность	7,07	3,45	9

Заключение

Качественный анализ персональных компетенций сотрудника туристической фирмы (по мнению директора туристической фирмы) показал следующие три ключевые персональные компетенции:

- Самостоятельность,
- Ответственность,
- Честность.

Источники:

1. Окулич-Казарин В.П. Экономика в Польше: как влияют компетенции идеального директора школы на бизнес в образовании? / Экономика и бизнес: теория и практика. – № 12, 2016 г. – с. 85 – 88.
2. BUS_9510_Business_Ethics_2, 2011, Textbook for the Program «Masters of Business Administration». – USA. NY. Kingston University. – 122 p.

